

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ В. Н. КАРАЗІНА
Історичний факультет
Кафедра історії стародавнього світу та середніх віків

Пояснювальна записка

До дипломної роботи бакалавра
Самурайство у періоди Хейан та Камакура.

Виконав: Студент 4 курсу
денної форми навчання
історичного факультету групи ІС-41

Маслюченко Марк Сергійович

Науковий керівник: к.і.н., доц.

Ручинська Оксана Анатоліївна

Рецензент: к.і.н., доц.

Литовченко Сергій Дмитрович

Харків – 2023

Зміст

Вступ.....	3
Розділ 1	17
1.1 Загальна характеристика періоду Хейан	17
1.2 Рід Фудзівара.....	19
1.3 Зародження самурайства та перші військові роди.	21
1.4 Сохей.....	23
1.5 Початок міжусобних конфліктів. Смути років Хоген та Хейдзі.	25
1.6 Війна Гемпей	40
1.7 Шьогунат Камакура.	51
Розділ 2.....	54
2.1 Перший Шьогунат та правління Мінамото но Йорітомо	54
2.2 Смута років Дзьокю.....	61
2.3 Час “спокою”	69
2.4 Монгольські вторгнення 1274 і 1281 років	71
2.5 падіння Шьогунату Камакура.....	76
Підсумки	85
Висновки	88
Додатки	92
Список джерел та літератури.....	97
Резюме.....	102

Вступ

Актуальність дослідження: Становлення самурайської диктатури у середньовічній Японії у кінці дванадцятого століття – це фактично початок її самобутньої історії. До цього моменту країна у багатьох аспектах копіювала китайські соціальні моделі. Питання становлення влади самураїв є важливим для розуміння повної картини значної частини японської історії, безпосередньо з дванадцятого до чотирнадцятого століть особливо, бо це час поступових перемін у суспільстві.

Об'єкт та предмет дослідження:

об'єкт дослідження – Середньовічна Японія, а саме шьогунат Мінамото та соціальний стан самураїв.

предмет дослідження – Загальна політична ситуація у країні на момент 12го століття, політика шьогунів, генеза стану самураїв від воїнів до аристократів та їхній вплив на японське суспільство.

Територіальні та хронологічні межі:

Хронологічні межі роботи охоплюють: кінець періоду Хейан та весь період Камакура тобто нижня хронологічна межа це 1107 рік а вища 1333 р. Проте це межі саме основної частини, окрім якої згадано про появу роду Фудзівара, Реставрацію Кемму та період Намбокутьо. Таким чином, варто вказати більш широкі рамки, у яких нижньою буде 644 рік, а саме поява фамілії Фудзівара, а вищою 1392 р. з остаточним закріпленням Шьогунату Муроматі відомого також як Шьогунат Асікага.

Територіальні межі охоплюють: Основною територією, яку охоплює тема є Японія, а в першу чергу острови Хонсю та Кюсю. Однак тут необхідно зробити деякі уточнення. На острові Хонсю основна увага зосереджена саме на столичному регіоні навколо Кіото, а починаючи з кінця першого розділу до цього додаються провінції у східних регіонах, родових землях клану Мінамото та другій столиці у місті Камакура. На Кюсю основною частиною є північна,

так як саме там проходили основні бої з монголами під час вторгнення.
(додаток 3)

Основні джерела та література.

Одними з основних джерел, які сповіщають про Японію тих часів це Гункі-моногатари чи військові повісті і перед тим як переходити до конкретних представників жанру, необхідно зазначити особливості подібних повістей. Жанр зародився у період Камакура коли на зміну старому укладу прийшов новий. Самурайська культура поступово проникала в різні частини суспільства і на фоні цього творчість також змінила свій характер. Гункі – це в більшості художній твір, де історичні події є фундаментом. З цієї причини в оповіданні присутні творчі деталі опису героїчних подвигів на противагу сухому фактажу¹. Як приклад це увага до персонажів, де навіть другорядні особи отримують повноцінний опис, а інколи навіть розкриваються з художньої сторони². Ще одним моментом є ідеологічний вплив на створення подібних творів. Усі вони склалися у період влади клану Мінамото і як результат у повістях самі Мінамото чи їх союзники – це героїчні воїни честі, ідеальні самураї в той час як інші сторони показані більше з негативної сторони з засудженням їх дій.

Щодо авторства, місця і часу створення більшості повістей немає конкретної інформації. Відомо лише приблизний період складання окремих гунок. Також відомо, що повісті на перших порах були виключно усними, а записані були пізніше ближче до 15-16 століть. Поява і розповсюдження подібних творів серед населення займалися Біва-хосі – мандруючі сліпі розповідачі які у вигляді вистави переказували історію о минулих подіях. Говорячи про інформацію для повістей то можна зазначити, що основним джерелом для них були перекази очевидців. Так як повісті описують

¹ Иэнага С. История японской культуры / Пер. с яп. Б. В. Поспелова. М.: Прогресс, 1972. С.103

² Хогэн моногатари – Сказание о годах Хогэн / перевод с японского В. Н. Горегляд. СПб.: Гиперион. 1999. 176 с.

масштабні внутрішні конфлікти які торкалися самих різних частин населення, то інформації за їх рахунок могло бути достатньо. Більшість з гунок з'явилися як раз на початку періоду Камакура і тому події наприклад смут Хоген 1156 року та Хейдзі 1159 року, а також війни Гемпей 1180-1185 були ще свіжими у спогадах очевидців.

Серед основних джерел даної роботи були використані наступні: повісті о смутах років Хоген і Хейдзі, як опис приходу самураїв до верховенства у Японії. Повість о домі Тайра та сказ о Йосіцуне, у яких описані події війни Гемпей (1180-1185). Повість о смуті років Дзьокю була використана у основному тексті другого розділу для розгляду першого масштабного внутрішнього конфлікту періоду Камакура. Повість о Великому мирі яка на відміну від вже наведених, охоплює значно більші хронологічні межі починаючи з початку 14 століття і закінчуючи його серединою.

Повість о Смуті років Хоген¹ це один з середньовічних японських творів жанр яких носить назву Гункі-моногатарі, тобто військова повість. Поява жанру Гункі тісно пов'язана з політичними змінами в Японії дванадцятого століття. В кінці періоду Хейан (794–1185) стара влада в обличчі Імператора та аристократів з впливових сімей була фактично замінена класом професійних воїнів тобто самураями на чолі з кланом Мінамото. Це стало початком періоду Камакура (1185-1333) і появою нової влади де державою керував шьогун. Титул імператора був відсунутий на другий план, фактично ставши символічним, а в протигагу старій аристократії домінуючі позиції в Японії зайняли самураї. Зі змінами тенденцій в суспільстві домінуючий клас з простих воїнів поступово став новою аристократією і разом з цим формувалася відповідна література тобто військові повісті, перші з яких описували події кінця періоду Хейан. Також варто зазначити, що поширення подібних творів пов'язана з традицією згадувати предків.

¹ Хогэн моногатари...176 с.

Даних про дату створення конкретного твору не має, так із загальних відомостей є інформація про приблизний час появи жанру військових повістей приблизно у дванадцятому-тринадцятому століттях. Повість о Смуті років Хоген була записана на сувоях, які не мають чіткого розділення, однак фактично текст можна поділити на три частини, а саме передумови та початок смуту, основні події та підсумки. Однак основним способом розповсюдження даного джерела та подібних йому в середньовіччі були Біва-хосі – мандруючі сліпі розповідачі, які переказували події повісті у вигляді вистави. Також варто зазначити що оригінальний текст переписувався і з незначною різницею на даний момент існує декілька варіантів повісті. На сьогодні автор Повісті о смуті років Хоген невідомий, однак можна теоретично встановити походження джерела. Так як подібні повісті писались приблизно через п'ятдесят років після самих подій, вірогідно що джерелами повісті виступила інформація від учасників та очевидців описаних подій, чи їхніх предків. Вважаючи той момент, що смута Хоген торкнулась великої кількості людей від представників самурайства та аристократів, до простих жителів тогочасної столиці і її околиць, можна сказати, що кількість інформації дійсно могла бути величезної. Отже вірогідно дана повість могла виникнути наступними варіантами: Першою можливою версією є що повість із переказів сучасників події сформувалась спершу в усному вигляді і розповсюджувалась вже названими Біва-хосі а потім була записана. Вторим варіантом походження був збір із роздробленої інформації та створення тексту на сувоях, а вже тільки потім розповсюдження в усному вигляді.

Якщо говорити про конкретного автора чи авторів тексту повісті можна також виділити два варіанти. Через те, що повість є військово-романтичним твором можна припустити, що написана вона була знатними представниками самурайських родів чи на їх замовлення. Як альтернатива повість могла бути написана монахами при одному із великих храмів середньовічної Японії. На сьогоднішній день прийнято вважати, що повість була написана саме

монахами, це може підтверджуватись тим моментом, що монахи великих храмів в середньовічній Японії займались науковою та літературною діяльністю. В свою чергу раннє самурайство в більшості представляло із себе саме воїнів а не аристократів чи поетів. На даний момент текст повісті є в однойменному збірнику серії «Знову зібрані повні збори японської класичної літератури»¹ на основі якого і були написані переклади на різні мови . Відомо, що оригінальний текст конкретної та інших військових повістей змінювався протягом багатьох століть, і сьогодні до нас дійшли тільки пізні версії. Таким чином тексти дійшли до сучасності за рахунок переписів.

Повість о Смуті років Хоген описує конфлікт 1156 року між екс-імператором Сутоку на боці якого виступив самурайський рід Мінамото та діючим імператором Го-Сіракавою законну владу якого підтримав рід Тайра та Мінамото-но Йосітомо. Текст повісті скоріше інтпретує названі історичну подію чим відтворює її. Таким чином дане джерело нагадує літературний твір в якому більша частина уваги відводиться історичним особам, в першу чергу представникам роду Мінамото². Подібний аспект виглядає як закономірний наслідок через те, що повість була створена в часи правління роду Мінамото, отже увага до їх предків була більш значною. По цій причині в повісті доволі куцо показаний рід Тайра³.

Цінність Повісті о смуті років Хоген полягає в тому, що це фактично літературний переказ подій 1156 року. Джерело в достатній мірі описує початок, хід і кінець смуті⁴. В початку тексту показані настрої в країні напередодні конфлікту та реакцію людей із різних соціальних груп на всю ситуацію. Також в тексті є чіткі дані про приблизний час окремих подій, таких як дата народження чи смерті окремих історичних осіб, початок зіткнень чи збори сил обох сторін незадовго до початку смуті тощо . Окремо варто згадати

¹ Ермакова А. М. Японские сказания о войнах и мятежах / Пер. с яп. В.А. Онищенко. – СПб.: Гиперион, 2012. С.22

² Хироаки С. Самураи: история и легенды / пер. с англ. Р. В. Котенко. СПб.: Евразия, 1999. С. 10

³ Хогэн моногатари...176 с.

⁴ Там само. 176 с.

вже про названі дрібні деталі. Моменти опису зброї та обладунків дозволяють приблизно відмітити тенденції пов'язані з військовим ремеслом. В джерелі показано традиції японських воїнів того часу. Так наприклад часто в тексті перед початком битви самураї називали свої імена, походження і окремих предків¹. Важливою частиною також можна виділити те, що в тексті віддалено видно реакції людей того часу на описані події².

Отже Повість о смуті років Хоген – це дуже важливе і комплексне джерело інформації про кінець періоду Хейан. Смута, яка описана у творі – це частина череди важливих подій в історії Японії, які призвели до великих соціальних змін у 1185 році. Однак сама по собі повість дуже детально описує лише події одного конфлікту, його початок, хід, закінчення і наслідки, що разом охоплює кілька місяців 1156 року. Таким чином джерело є незамінним для роботи з кінцем періоду Хейан та початком періоду Камакура, а також для дослідження японської середньовічної літератури.

Повість о смуті років Хейдзі³ це твір аналогічного жанру що і вже описана Повість о смуті років Хоген. Разом ці дві повісті – це фактично розповідь про поступове падіння роду Мінамото після невдалих повстань, де однією з основних історичних осіб є Мінамото-но Йосітомо. Як і інші військові повісті того часу даний твір наслідує схожі тенденції в стилістиці тексту. Однак Повість о смуті років Хейдзі має більш помітні “вибілювання” чи навпаки “забруднення” образів історичних осіб. В Повісті о смуті років Хоген більшість представників роду Мінамото хоч і пішли проти законного імператора, в тексті вони все одно показані благородними воїнами для яких честь займає важливе місце в житті. Представники ворожого для Мінамото роду Тайра не показані як негідники, однак деякі моменти натякають на те, що вони менш принципові. Так, наприклад, Тайра-но Кійоморі був змушений

¹ Хогэн моногатари...Сувій 2, глава 1. (далі сувої та глави будуть відмічені тільки цифрами у тому ж порядку (в інших джерелах так само))

² Там само 1, 4.

³ Хэйдзи моногатари – Повесть о смуте годов Хэйдзи / Пер. с японского В.А. Онищенко. СПб.: Гиперион 2011. 288 с.

стратити свого дядька після смуту, однак зробив це без докорів совісті¹. В Повісті о смуті років Хейдзі подібна практика тільки збільшила масштаб і вже Мінамото-но Йосітомо та його наближення підіймаючи нове повстання також показані зразковими людьми честі, так і основна увага в тексті приділяється саме їм.

Що стосується створення джерела, то точних даних немає. Як і з іншими повістями виділяється наступна інформація: повість була написана приблизно у тринадцятому столітті. Авторів скоріш за все було декілька і вірогідно це були монахи одного із великих середньовічних храмів, а потім повість поширювали серед людей Біва-Хосі. Джерельною базою виступали свідoctва очевидців та учасників описаних подій².

Конкретно дана повість, як і інші подібні твори, доповнювалась та переписувалась кілька разів протягом її існування, і тому до сучасності джерело не втрачалось, а текст дійшов прямим шляхом зазнавши тільки незначні зміни у змісті. Текст Повісті о смуті років Хейдзі знаходиться в однойменному збірнику серії «Знову зібрані повні збори японської класичної літератури» разом з вже згаданою Повістю о смуті років Хоген³. Як і в випадку с минулою описаною повістю, Повість о смуті років Хейдзі – це важливе джерело інформації про конкретну подію, а також невеликий опис війни Гемпей. Таким чином джерело є цінним в дослідженні кінця періоду Хейан, а також при роботі з історією Камакурського шьогунату.

Повість о домі Тайра⁴ ще один приклад творів жанру Гункі-моноготарі. Дане джерело як представник самурайської літератури періоду Камакура мало сильний ідеологічний аспект який можна прослідити по тексту. Самурайські роди Тайра і Мінамото протягом майже всього свого існування

¹ Хогэн моногатари...3, 4.

² Ермакова А. М. Японские сказания о войнах и мятежах...С.22

³ Хогэн моногатари...176 с.

⁴ Повесть о доме Тайра: Эпос. (XIII в.) / пер. со старояп. И. Львовой. Москва: Художественная литература, 1982. 703 с.

знаходились у конфліктних відносинах. Останні десятиліття періоду Хейан, масштаби цього конфлікту дійшли до відкритої ворожнечі, яка торкнулась всієї країни. Смути років Хоген і Хейдзі фактично були битвами між самураями Тайра і Мінамото за владу в Японії. Фіналом цього стала війна Гемпей (1180-1185) в якій рід Тайра зазнав поразку і був знищений.

Таким чином, в джерелі рід Тайра зображується в основному з негативної сторони. Сама повість наслідує всі основні тенденції жанру, таких як сильна увага до дрібних деталей, окремих осіб та сам твір в цілому є більш романтичним.

Точна дата появи твору невідома, однак тринадцяте століття є найбільш вірогідним часом створення, через те, що Мінамото були на чолі Японії. Даний твір вірогідно, був створений під ідеологічним тиском, так як для діючої влади, яка спиралася на фамілію Мінамото, було вигідно зміцнити свій престиж зобразив клан Тайра з негативної сторони. До цього ж монахи які вірогідно і були авторами твору також мали деякі претензії до роду Тайра. Поширенням повісті займались також Біва-Хосі. Основним джерелом інформації для повісті, скоріше за все виступали сучасники та очевидці описаних подій, однак треба зазначити що в даному випадку неточних моментів може бути більше ніж у Повісті о смути років Хоген. Причиною цього є те, що Повість о домі Тайра описує період з 1131 року з піднесення роду до його поразки у 1185 р.. До цього варто зазначити, що повість доповнювалась довгий час як і інші подібні повісті, а на сьогодні відомо кілька варіантів з незначними розбіжностями. Враховуючи ці фактори, об'єктивність тексту є більш сумнівною.

Справжній автор твору невідомий, однак на даний момент теоретичним автором вважається монах Юкінага чітких даних про якого на жаль не має. Повість була записана на восьми сувоях і майже одразу почала поширюватись в усному вигляді.

Повість о домі Тайра переписувалась кілька разів від часу створення до середини періоду Едо, коли почалось дослідження повісті. В ті часи вважалось, що повість є об'єктивним переказом подій дванадцятого століття. В протигагу середньовіччю, дослідники періоду Мейдзі вважали твір художнім і не об'єктивним. У двадцятому столітті дослідженням повісті зайнявся японський історик Йосіо Ямада, який припустив, що перші варіанти твору були написані в перші роки тринадцятого століття.

Цінність даного джерела полягає у тому, що твір описує історію клану Тайра від їхнього піднесення, під час якого вони фактично захопили владу у державі, до стрімкого занепаду та майже повного знищення. Рід Тайра почав метаморфозу усталеної системи, яка склалася у країні на той момент, і період їхнього правління став ґрунтом для побудови самурайської держави.

Повість о смуті років Дзьокю, описує конфлікт між екс-імператором та регентом із клану Ходзьо. Як один із творів жанру гункі, ця повість у більшості своїх аспектів повторює особистості тексту і змісту. Джерело у своєму початковому вигляді існувало як усна розповідь і було записано трохи пізніше. Конкретики щодо часу і місця як складання так і створення фізичного екземпляру невідомі, проте можна зробити висновок що повість з'явилася у період між 1221 та 1333 роками. Ці рамки можна також трохи зменшити і припустити що джерело склалось або у перші роки після смуті, тобто з 1221 по 1230, або приблизно у середині 13 століття. Першу половину 14 століття як час написання я вважаю, найменш вірогідним бо у той час клан Ходзьо знаходився у занепаду. До того ж сталися більш масштабні події 1274 та 1281 роках під час вторгнення монголів. Назвати автора чи авторів повісті також є складним завданням. Конкретних імен немає, і можна тільки висловити думку що твір був складений, наприклад самураєм зі сторони Ходзьо а вже потім поширився через біва-хосі, однак це у більшості спекуляція. Як було зазначено вище джерелом інформації для подібних повістей були слова очевидців описаних події і тому складно виявити їх точність.

Незважаючи на те, що джерело, як і вище згадані, у багатьох аспектах є художнім твором, його цінність дуже значна. Романтична частина твору не займає весь зміст, а виставлення окремих історичних осіб у позитивному чи негативному роді можна відфільтрувати. Окрім даних щодо подій 1221 року, у повісті описані самурайські обладунки і зброя, тактики деяких битв та взагалі культурні особливості цих воїнів. До того ж на мою думку смута років Дзьокю, незважаючи на короткочасність, є важливою подією у історії Японії того періоду і у багатьох аспектах вплинула на майбутні події в країні.

Отже, говорячи про вище вказані джерела можна загально виділити кілька аспектів, що формують їх цінність для нашого дослідження. Перш за все це безпосередньо переказ подій фактично зі слів сучасників та очевидців. Усі повісті були записаним та оформленими усними оповіданнями, які у свою чергу з'являлись приблизно відразу після подій які описують. Так, достовірність даних джерел не точна, однак вони дають загальну картину ситуації, приблизне розуміння розстанови політичних сил та характер самих конфліктів. Окрім цього, у військових повістях можна прослідити ідеологічний аспект, що у свою чергу теж є важливою складовою для дослідження. Висвітлення клану Мінамото і навпаки перетворення їх політичних ворогів на образи літературних лиходіїв, дають змогу прослідкувати тенденції під час домінування самурайського стану у період Камакура, а також визначити повагу до фамілії легендарного воїнського клану.

Історіографічна база:

Історіографію ми ділимо за хронологічним порядком починаючи з робіт, у яких безпосередньо почалося дослідження історії самурайства та шьогунатів. Окремо варто виділити фактично першої роботи по дослідженню теми самурайства, а саме з Ніхон гайсі, відомого також як “історія шьогунату в Японії” історика Рай Дзьо (1780-1832)¹. Даний твір це фактично перша

¹ Рай Дзё Сисэй. История сегуната в Японии: Нихон гайси / пер. с японского В. М. Мендрин. Москва, 1999. 479 с.

неофіційна історія Японії де автор дозволив собі вільний погляд на події минулого. Робота в першу чергу присвячена появі, формуванню та безпосередньо історії такого інституту влади як шьогунат. Рай Дзьо розібрав особливості формування та функціоналу вже існуючого укладу і самурайства взагалі. Особливостями Ніхон гайсі є епічний стиль написання, схожий у деяких аспектах на вже названі вище гункі. Також у тексті автор виражає свої анти шьогунаські думки, а сама робота у деякому роді є опозиційною до влади тогочасної Японії. Однак варто зазначити, що деякі моменти описані доволі однобоко. Так, наприклад Рай Дзьо перемогу японців під час вторгнення монголів у 1274 році в першу чергу описує як результат зусиль і хоробрості воїнів і не бере до уваги погану підготовку монгольської армії, та тайфун що налетів на їх відступаючий флот. Цінність даної роботи для нашого дослідженні полягає у тому, що це перший аналітичний погляд на історію самурайської Японії безпосередньо з точки зору самих японців. З їхньої сторони розуміння власної історії є більш повним. Таким чином Ніхон гайсі має цінність з одного боку як фактично перша робота у дослідженні теми самурайства та шьогунату, а з іншого як погляд японця, що безпосередньо проживав у самурайській державі.

Далі, продовжуючи хронологічну послідовність, іде робота японського історика середини 20го століття Сабуро Іенага¹ присвячена дослідженню питання еволюції японської культури протягом всієї її історії. Незважаючи на те, що дана робота є у більшості загальною, вона має значну цінність для нашого дослідження, так як у ній автор приділяє достатню увагу кожному історичному періоду і безпосередньо стану самураїв. З позиції західних авторів були виділені роботи британського історика Стівена Тернбулла²³. Дані роботи присвячені в першу чергу політичній історії Японії з дев'ятого по дев'ятнадцяте століття, і значна увага у них приділяється саме стану самураїв,

¹ Іенага С. История японской культуры / Пер. с яп. Б. В. Поспелова. М.: Прогресс, 1972. 230 с.

² Тёрнбулл С. Самураи. Военная история / Перевод с англ. А. Б. Никитина. СПб.: Евразия, 1999. 332 с.

³ Тёрнбулл С. Самураи. История японской военной аристократии / Перевод с англ. В. Яковлева. АСТ, Астрель, ОГИЗ, 2005. 256 с.

з різних точок зору, починаючи з ідеалізації цих воїнів до більш об'єктивного розгляду історичних реалій. На мою думку, Стівен Тернбулл уособлює західний погляд на історію Японії, де є місце для здорової романтизації. В. А. Рубель – сучасний український історик, спеціаліст по проблемам середньовічного сходу і безпосередньо Японії. В одній зі своїх основних робіт¹ та у окремих статтях^{2,3}, автор розглядає середньовічну Японію взагалі і при цьому виділяє стан самураїв з позиції об'єктивного погляду на історичні події. Також варто зазначити, що Вадим Анатолійович торкається питань транслітерації японських термінів українською мовою, що додає цінності цих робіт для нашого дослідження. Російські історики Д. В. Стрельцов, робота якого присвячена загальній історії Японії з доісторичних часів до сьогодення⁴, та С. С. Пасков чие дослідження присвячене ранньосередньовічній Японії⁵, що безпосередньо пов'язано з становленням стану самураїв, чим і закінчується сама робота. Також варто виділити роботу К. С. Носова⁶, яка присвячена розгляду аспекту самурайської зброї, що також має цінність для нашого дослідження для повноти картини особливостей самураїв.

Використані методи дослідження:

У ході роботи мною був використаний історико – генетичний метод, сутність якого полягає у дослідженні генези подій теми, а також причинно-наслідкових зав'язків. При аналізі основних подій була визначені політичні сили, умови у яких вони формувались та причини конкретних конфліктів між ними.

Історико – порівняльний метод, що передбачає безпосередньо порівняння різних історичних подій або феноменів для більш глибокого аналізу та визначення специфіки. В нашому випадку був використаний у деяких

¹ Рубель В. А. Японська цивілізація: традиційне суспільство і державність. К.: Аквілон-Пресс, 1997. 256 с.

² Рубель В. А. Коріння і генезис стану Bushi (самураї) в середньовічній Японії. К. 1996. С.29-36

³ Рубель В. А. Сьогун Санетомо: особа і політик // Східний світ, 2001. №1. 106 – 111 с.

⁴ Стрельцов Д. В. История Японии. М.: Аспект Пресс, 2015. 592 с.

⁵ Пасков С. С. Япония в раннее Средневековье VII-XII века. Исторические очерки. М.: Либроком, 2011. 198 с.

⁶ Носов К. С. Вооружение самураев. Санкт-Петербург: Полигон, 2001. 256 с.

аспектах дослідження, таких як порівняння японського духовенства та самурайства з європейським аналогами, однак в першу чергу для зазначення схожості у окремих деталях. Також порівняння смут Хоген, Хейдзі та Дзьокю і визначення особливості тогочасних внутрішніх конфліктів.

Окрім цього були використані загальні методи такі як: аналіз, синтез, індукція та дедукція.

Мета та завдання дослідження:

Мета дослідження – це виявити особливості становлення самурайського класу в Японії та їх подальший вплив на історичний шлях країни.

Для досягнення поставленої мети були виділені наступні завдання:

1. Розгляд загальної політичної ситуації на кінець періоду Хейан на фоні якої самураї і змогли зайняти домінуючі позиції у державі.
2. Розбір появи, розвитку та становлення самурайства у тогочасній Японії.
3. Вивчення безпосередньо Японії як самурайської країни, особливості внутрішньої та зовнішньої політики, тенденцій в середині суспільства.

Наукова новизна роботи полягає у: детальному розгляді соціального стану самураїв у середньовічній Японії. Визначення особливостей їхньої генези від провінціальних воїнів до становлення як домінуючої версти населення, а після формування їх як феодалів, спираючись на детальний аналіз військових повістей та погляд зі сторони на японську та західну історіографію. У дослідженні ми визначили особливості перетворення Японії на культурно самостійну країну під впливом самурайського стану. Також, у центрі роботи знаходиться історичні періоди Хейан, як час становлення та Камакура, який був виділений як перехідний, під час якого сама країна і безпосередньо стан самураїв знаходились на етапі стрімкого формування.

Структура роботи:

Структурно робота поділена на вступ, два основних розділи, висновки та список джерел та літератури.

Інформація про апробацію

Виступ з доповіддю “Військова справа в середньовічній Японії (XIII-XVI століття)” на засіданні студентського наукового гуртка «AD Fontes» кафедри історії Стародавнього світу та Середніх віків (19.05.2023).

Розділ 1

1.1 Загальна характеристика періоду Хейан

Період Хэйан з японського можна перекласти як період миру, і справді упродовж майже чотирьох століть Японія була фактично єдиною країною, не вела завойовницькі війни і не страждала від експансіонізму сусідніх держав. Одночасно із цим на ті часи прийшовся розквіт самобутньої японської культури, були створені такі відомі витвори літературного мистецтва як *Повість про Гэндзи*, *Повість про прекрасну Отикубо* і *Повість про старого Такэтори* та інші¹. Замість хаосу та безкінечного кровопролиття, країна встала на шлях мирного творення свого Я. До того ж у ці часи починається стрімке збільшення населення і поліпшення рівня загального життя². Однак окрім названих аспектів періоду, у Японії також пускали коріння масштабні внутрішні проблеми, результатом яких стали значні конфлікти, що вилились у громадянську війну. Саме у період Хейан з'являються самураї³, професійні воїни, які до дванадцятого століття розрослися у повноцінний соціальний стан, який почав активно приймати участь у житті країни, фактично обравши новий вектор на її історичному шляху.

Варто приділити окрему увагу релігійному аспекту японського суспільства на той момент, через те, що протягом історії духовенство мало значний вплив на державу, а у період Хейан наймогутніші храми взагалі стали самостійною стороною у політичній системі⁴. Взагалі на ранніх етапах формування японського етносу, сильний вплив на нього мала китайська культура⁵. З часом японці ставали більш самобутніми, однак зовнішній фактор продовжував мати значну популярність. Так на хвилі переймання аспектів китайської культури, приблизно у шостому столітті у Японії почав

¹ Гаджиева Е. Страна Восходящего Солнца. История и культура Японии. М.: Феникс, 2006 г.
URL: https://historylib.org/historybooks/Ekaterina--Gadzhieva_Strana-Voskhodyashchego-Solntsa--Istoriya-i-kultura-YAponii/15/ (дата звернення 23.11.2022)

² Стрельцов Д. В. История Японии. М.: Аспект Пресс, 2015. С.52

³ Самураи. Средние века 200-1615 // Новый солдат Артемовский: Ветеран, 2000-2002. №29 С.2

⁴ Стрельцов Д. В. История Японии... С.53

⁵ Носов К. С. Вооружение самураев. Санкт-Петербург: Полигон, 2001. С.8

поширюватись буддизм. Нова релігія змогла ужитися разом з синтоїзмом, який існував до цього, ймовірно це сталося через те, що послідовники нового релігійного вчення визнали богів синтоїзму втіленням Будди, а прибічники старих порядків визнали Будду як одного з божеств-камі¹. Такий компроміс з одного боку вирішив потенційний конфлікт між релігіями, проте проблеми почали виникати через протистояння різних культів, що сповідали схожу віру, однак у різній формі. Також духовенство у свій час відіграло значну роль в управлінні державою. Навіть тогочасна столиця Нара була містом багатьох впливових храмів. Проте імператорська родина на аристократичні роди вирішили відокремитись від подібного впливу і тому з 784 року діючий імператор Камма розпочав план по перенесенню столиці, який був успішно завершений через 10 років. З одного боку духовенство втратило свій вплив, а з іншого почало нарощувати особисту силу. Протягом періоду Хейан, найбільші храми починають формувати повноцінні озброєні загони воїнів, для захисту своїх інтересів². Таким чином під кінець періоду з простих ченців була сформована значна політична сила³.

Традиційно на той момент, верховну владу у Японії очолював імператор, рід яких прирівнювався до богів. Саме з перенесення імператором Каммой столиці держави в місто Хэйан-ке в 794 році почалася нова епоха⁴. Проте незважаючи на роль імператорів у житті країни, їх, на перший погляд, абсолютну владу, справжня картина виглядала інакше. Фактично, даний титул носив номінальний або сакральний характер. Так, імператори були дійсно значними особами, проте протягом історії дуже рідко їх представники мали реальну владу. За спинами божественних правителів у різні часи стояли могутні роди, які і вирішували долю Японії. Так, на момент початку періоду Хейан основну владу у своїх руках тримав клан Фудзівара, який поступово

¹ Пасков С. С. Япония в раннее Средневековье VII-XII века. Исторические очерки. М.: Либроком, 2011. С. 109

² Японские монахи-воины 949-1603 // Новый солдат. Артемковский: Ветеран, 2000-2002. №48. С.2

³ Носов К. С. Вооружение самураев...С.8

⁴ Пасков С. С. Япония в раннее Средневековье... С. 101

витісняв інші родини і у боротьбі за владу¹. Представники роду займали основні державні посади, а з іншого боку дружинами імператорів також були жінки з Фудзівара. Проте клан заглибившись у політику, ослаб фізично, бо знаходився у просторі, де не мав конкурентів. Таким чином протягом періоду при владі знаходились люди, що мали вплив та політичну силу, але не мали стабільної опори.

Однак незважаючи на своє номінальне положення, з часом імператори змогли укріпити свої позиції і отримати повноцінну владу. Так, у кінці 11 століття, імператором Сіракавой була введена система під назвою інсэй, завдяки якій державою керував екс-імператор. Принцип роботи даної системи можна описати наступним чином: діючий імператор складав з себе повноваження і офіційно уходив в храм, залишаючи на престолі довіреного спадкоємця, який у свою чергу виконував роль маріонетки. Таким чином екс-імператор виходив з під впливу столичної аристократії і міг самостійно віддавати накази через довірених людей та свого спадкоємця, а храм до якого належав подібний правитель фактично виступав додатковим грантом безпеки, так як був окремою політичною силою. Проте подібна система мала безліч вад, так, наприклад, аристократія все одно зосереджувала у своїх руках керівництво усім адміністративним апаратом, а формальні імператори у свою чергу, могли вийти з під впливу свого наставника і почати спроби отримати власну владу, за рахунок роду Фудзівара або інших політичних сил². До того ж, конфлікти що розразились під кінець періоду, у сутності виникли саме через протистояння офіційних та екс-імператорів.

1.2 Рід Фудзівара

Виникнення роду Фудзівара пов'язане з Накатомі-но Каматарі, що походив із сім'ї синтоїстських жерців, і у зрілому віці займав посаду чиновника при імператорському дворі. Відносно докладна інформація про Каматарі

¹ Брайант Э. Самураи: элитные войска / пер. с. англ. В. Г. Яковлева. Москва: АСТ Астрель, 2005. С.7

² Стрельцов Д. В. История Японии. М.: Аспект Пресс, 2015. С.78

викладена у Життєпису роду Фудзівара, перший сувій яких був написаний через два роки після смерті засновника великого роду у 671 році¹. У життєписі з самого початку підкреслюється, що Каматарі стане великою людиною, так, наприклад, в джерелі згадується, що його виношували цілий рік, але на здоров'я це ніяк не позначилося, навіть будучи юнаком Каматарі описаний як людина розумна і освічена, а саме головне поважний². Вірогідно, подібний опис має ідеологічний характер, щоб виставити образ засновника роду для наступних поколінь більш художньо.

На той момент фактична влада в країні належала клану Сога, який закріпив свої позиції через смерть імператриці Суйко в 628 році, після якої залишилося два претенденти на престол, принц Тамура і принц Ямасіро-но Ое. Представник роду Сога но-Емісі підтримав першого і таким чином підвищив своє становище при дворі, що відкрило йому шлях для його клану зайняти домінуючі позиції у Японії. У 641 році помер імператор Тамура, і престол перейшов його дружині Когеку, яка віддалилася від державних справ, що дозволило роду Сога захопити владу в Японії. У 644 році Сога-но Ірука син Сога-но Емісі вбив принца Ямасіро-но Ое та його родину, оскільки у принца все ще була можливість стати імператором і зменшити вплив роду Сога³. Однак це призвело до того, що в тому ж році принц Нака-но Ое, брат імператриці Когеку, відомий також як Котоку, разом з Каматарі організували змову проти Сога, в ході якого був убитий Сога но Ірука, а незабаром його батько вчинив самогубство⁴.

Після цих подій імператриця Когеку зріклася престолу і передала його принцу Котоку, Каматарі за надану підтримку і за вірність отримав титул дайкін - ранг сьомого чиновника в тринадцяти ступінчастій шкалі ранжирування чиновників, а також нове ім'я Фудзівара-но. Його родина

¹ Кадэн. Жизнеописание рода Фудзивара // Политическая культура древней Японии (Труды института восточных культур и античности, Вып. VII) / перевод с японского Е. Б. Сахарова. РГГУ. 2006.

² Кадэн. Жизнеописание рода Фудзивара...1,2.

³ Пасков С. С. Япония в раннее Средневековье VII-XII века. С. 34

⁴ Кадэн. Жизнеописание рода Фудзивара...1,15.

стрімко почала займати привілейовані місця при дворі, титули чиновників та адміністраторів, і пізніше клан Фудзівара став подібним роду Сога у своїх політичних маніпуляціях¹. У той самий період імператором Котоку було проведено реформи Тайка, які були спрямовані на модернізацію держави, і навіть стали причиною формування стану професійних воїнів, що у майбутньому зіграє величезну роль розвитку Японії².

1.3 Зародження самурайства та перші військові роди.

Під час періоду Хейан, Японія не вела війн та не брала участі у повноцінних конфліктах і таким чином у повноцінній армії не було необхідності, військова аристократія поступово переродилася на землевласників та політиків, проте були необхідні люди для підтримання внутрішньої стабільності держави. У віддалених від столиці провінціях процвітали, прибережні території страждали від піратських набігів, а незадоволене населення час від часу піднімало локальні повстання. Це стало ґрунтом для формування озброєних загонів для охорони порядку та знищення загроз різного характеру. Саме подібний контингент став початком формування величезного пласту благородних воїнів відомих усьому світу як самураї. Проте на перших порах уся благородність цих воїнів була у шляхетному походженні їх лідерів. Дітей імператорів яким давали нові фамілії Тайра чи Мінамото, відправляли у віддаленні регіони країни, і таким чином усували їх від претензій на престол. Часто такі особи брали на себе роль командирів озброєних загонів які фактично набиралися з усіх підряд, від малих аристократів до селян які служили за право користуватись землею³ і нерідко такі загони самі займалися бандитизмом замість охорони порядку⁴. Також варто додати, що очолювали подібні угруповання не тільки представники імператорської родини але і інші аристократичні роди. Протягом періоду Хейан місця у столиці для представників знаті ставало

¹ Стрельцов Д. В. История Японии... С.43

² Кадэн. Жизнеописание рода Фудзивара...1,32.

³ Иэнага С. История японской культуры...С. 96

⁴ Хироаки С. Самураи: история и легенды...С.11

менше і менше, і щоб продовжити самостійно існувати, багато із них були змушені переселятися у провінції і ставати губернаторами там. Дехто з представників подібних родів ставав на чолі озброєних загонів користуючись своїм походженням¹.

Безпосередньо поява родів Тайра та Мінамото, як було зазначено вище, витікає з зміщення “зайвих спадкоємців” імператорської родини². Починаючи з правління імператора Сага у восьмому столітті, з'явилася нова тенденція усунення дітей чоловічої статі від імператорського престолу. До цього існувала практика віддавати "зайвих" спадкоємців у монастирі, повністю обриваючи їхню можливість претендувати на престол і водночас зміцнюючи хиткі стосунки між імператорським двором та духовенством. Тих, кого хотіли усунути присвоювали нову фамілію і таким чином блокували для потенційного претендента його легітимні права на спадок, проте одночасно із цим залишаючи благородне походження та чесне ім'я і надалі формували вже свої власні клани. Основними прізвищами якраз і були Тайра та Мінамото³, однак варто зазначити, що подібні фамілії різні імператори надавали своїм відстороненим дітям і таким чином наприклад, існувало кілька родів Мінамото, які додавали до свого прізвище ім'я імператора від якого походили. Однак незважаючи на свою спорідненість з імператорською сім'єю, носії цих прізвищ не користувалися особливим становищем у столиці, оскільки представники вже згаданого вище клану Фудзівара займали усі найбільші та важливіші посади. Таким чином представники Мінамото та Тайра могли розраховувати тільки на можливість керувати віддаленими неблагонадійними або бідними провінціями. Проте одночасно з цим вони мали змогу очолити ті самі озброєнні загоны за рахунок свого авторитету і замість заглиблення у політику, займатися військовою справою. Саме слово “самурай” походить від слова сабурау, що дослівно можна перекласти як охороняти або служити.

¹ Рубель В. А. Коріння і генезис стану Bushi (самураї) в середньовічній Японії. К. 1996. С. 34

² Стрельцов Д. В. История Японии... С.54

³ Там само. С.54

Таким чином, даним словом позначали воїнів на службі держави, а тих, кого прийнято називати самураями, називали бусі. Проте цей термін був витіснений словом самурай, яке і закріпилося як особиста назва японських елітних воїнів¹.

Самураї, якщо брати за основу безпосередньо час появи їх як окремого воїнського класу приблизно у кінці десятого століття, представляли із себе в першу чергу кінних лучників². Вони носили легкий обладунок йороі, який складався із пластинчатого панцира з шкіри та металу, широких наплічників які складалися з горизонтальних пластин та набедреників³. Усі ці частини з'єднувались шнурами⁴. Окремо треба виділити залізний шолом, що у багатьох випадках мав додаткові, декоративні елементи⁵. Виходячи з озброєння самураї у першу чергу були лучниками, вірогідно витіснені цього знаходяться на етапах формування озброєних загонів для яких у першу чергу було необхідно знищувати не повноцінні армії, а натовп бандитів, бунтівників, піратів та інших. Таким чином загін кінних лучників міг швидко знайти порушників порядку, та позбавитись від них маючи перевагу у дальньому бою з можливістю перейти у ближній. Так, самураї сформувалися у більшості як воїни-дуелянти які у першу чергу діяли самостійно, починали бій стріляючи з лука і після переходячи у ближній бій обирали пріоритетного суперника, смерть якого могла принести славу. Тактика з уклоном на бої піхотинців пліч о пліч почала формуватися пізніше, приблизно с 14го століття⁶, разом з збільшенням кількості самураїв та завдяки зовнішнім факторам.

1.4 Сохей

У період Хейан набирає силу духовенство. Різні храми часто вступали у протистояння один з одним, які з часом ставали все більш переростали в повноцінні конфлікти які доходили до кровопролиття. До того ж духовенство

¹ Носов К. С. Вооружение самураев...С.8

² Хироаки С. Самураи: история и легенды...С.9

³ Тёрнбулл С. Самураи. Военная история / Перевод с англ. А. Б. Никитина. СПб.: Евразия, 1999. URL: <http://militera.lib.ru/h/turnbull/02.html/> (дата звернення 13.04.2023)

⁴ Брайант Э. Самураи: элитные войска...С.4

⁵ Самураи. Средние века 200-1615 // Новый солдат Артемовский: Ветеран, 2000-2002. №29 С.15

⁶ Хироаки С. Самураи: история и легенды...С.9

існувало як самостійний окремий соціальний інститут і не сильно залежало від центральної влади Японії. Таким чином виникла ситуація, коли найбільші храми у країні мали власні інтереси, і для їх відстоювання був необхідний не тільки вплив але й фізична сила.

Безпосередньо появу ченців-воїнів частково можна пов'язати із заснуванням нової столиці у 784 році. Згідно з фен-шуй злі духи могли потрапити до міста з північного сходу, і за сумісництвом на горі Хіей, яка знаходилася на північний схід від Кіото, було збудовано буддійський храм Енрякудзі¹. Після перенесення столиці, храм отримав статус чин-го кока але додзе, тобто статус храму мира та захисту держави. Поступово храм Енрякудзі утворив нову буддійську секту Тендай і перестав підкорятися храмам у Нарі, де знаходився монастирський центр Японії. Однак через внутрішні розбіжностей у 868 році секта Тендай розвалилася на дві ворогуючі фракції Сам-монха з центром в Енрякудзі та Міідера, центром яких був дочірній храм Тендай - Ондзедзі. Згодом кожна зі сторін обзавелася власними озброєними загонами, які брали участі у сутичках сект. Імператорський двір всіляко намагався припинити конфлікт, проте це призводило до жорсткого опору ченців. Так, наприклад, 1039 року імператорський регент Фудзівара Йорімічі призначив настоятеля фракції Міідера настоятелем Енрякудзі. Ченці, дізнавшись про це рішення, атакували резиденцію регента, і після сутички з охороною змусили Йорімічі скасувати рішення. Конфлікти тривали багато років. Крім ченців з Енрякудзі, в Нара також створювалися бойові підрозділи². Так, різні впливові храми формували загони сохей тобто ченців-воїнів³. Подібна тенденція закріпилася і подібні монахи поступово стали професійними вояками, і могли повноцінно захищати інтереси своїх храмів⁴.

¹ Японские монахи-воины 949-1603 // Новый солдат. Артемовский: Ветеран, 2000-2002. №48. С.5

² Там само. С.7

³ Браун Э. Самураи: элитные войска...С.11

⁴ Стрельцов Д. В. История Японии... С.57

Таким чином до десятого століття у Японії виникла ще одна політична сила, яка могла і хотіла впливати на політичну ситуацію.

Безпосередньо самі сохей були ченцями-воїнами у буквальному сенсі цього слова. Вони носили рясу та шаровари, такий елемент одягу був схожий на подібний у представників нижчого духовенства. Під одягом сохей мали легкий обладунок який у першу чергу захищав тулуб, на голові носили капюшон а на ногах сандалії¹. Також варто виділити зброю. Так склалося, що основною зброєю сохей стала так звана нагіната – спис з овальним лезом, який можна порівняти з європейською глефою². Взагалі подібна зброя дозволяє вести як агресивний так і оборонний бій, з одного боку ченець з нагінатою міг битися один на один тримаючи дистанцію та наносячи рублячи удари лезом або древком і при цьому блокуючи удари. З іншого боку загін сохей, зайнявши позиції міг витримати удар, наприклад вершників або наступати не підпускаючи до себе ворогів. Варто також зазначити, що ченці озброювались луками, які використовувались часто, короткими мечами та іншою зброєю, однак основну популярність мали саме згадані нагінати. Такий специфічний вигляд одразу видавав їхню приналежність до храмових структур, і також з подібного екіпірування можна зробити висновок, що воїнська діяльність для них все одно була другорядним заняттям.

1.5 Початок міжусобних конфліктів. Смути років Хоген та Хейдзі.

Період Хейан став моментом спокою, проте одночасно з цим протягом цього часу сформувалися нові політичні сили, які були готові вступити у протистояння за владу над Японією. Подією, що стала початком повноцінного конфлікту була так звана смута років Хоген у 1156 році, у назві якої лежить девіз правління того часу³, коли самураї, скориставшись протиріччями між представниками імператорської родини, змогли зайняти значні позиції у державі. Проте передумови смути Хоген починаються з правління імператора

¹ Японские монахи-воины 949-1603. С.7

² Там само. С. 7

³ Хогэн моногатари... 1,3.

Сіракави, який створив систему інсей за прикладом свого батька Госайдзе, який хотів правити самостійно, уникаючи впливу представників роду Фудзівара, однак помер майже відразу після офіційного зречення престолу. За правління Сіракави поступово збільшується роль роду Мінамото, які займають досить високі посади при дворі. У 1086 році імператор Сіракава офіційно зрікається престолу і призначає спадкоємцем свого сина Хорікаву. Перебуваючи в резиденції поза столицею, Сіракава править державою, призначаючи на потрібні посади надійних собі людей, і навіть маючи кілька загонів особистої гвардії, яка дозволяла екс-імператору відстояти свої інтереси силою¹. Однак у 1107 офіційний імператор помирає, і його батькові доводиться шукати нового спадкоємця². Новим імператором стає онук Сіракави, Тоба, якому на той момент виповнилося всього чотири роки, що викликало нову проблему, а саме призначення наслідного принца, але екс-імператор наполягав на тому, що спадкоємець буде обиратися, безпосередньо за потреби у новому імператорі.

У свою чергу до цього могутній рід Фудзівара, який раніше обіймав перші пости в державі, на початку дванадцятого століття потрапляє в кризову ситуацію. У 1101 році главою роду ставати двадцяти двох річний Фудзівара Тададзане, який через брак досвіду і репутації не може гідно керувати придворними зі своєї сім'ї. До цього додається і те, що Сіракава керує державою не офіційно, маючи безліч вірних прихильників, власну армію та підтримку воїнів Мінамото, і фактично займаючи непохитні для клану Фудзівара позиції.

Під час правління Сіракави як екс-імператора офіційний імператор Тоба є маріонеткою в його руках. З 1107 по 1123 Тоба займає престол, проте в результаті змушений зректися престолу на користь свого сина Сутоку. Ймовірно, Сіракава наполіг на ухвалення такого рішення, особливо звертаючи

¹ Стрельцов Д. В. История Японии. М.: Аспект Пресс, 2015. С.78

² Хогэн моногатари... 1,1.

увагу на те, що на той момент ходили чутки, що Сутоку був сином саме экс-імператора, а чинному імператору доводився дядьком. Однак незважаючи на відставку, Тоба ймовірно планував зайняти місце свого діда, тому що після смерті Сіракави. У 1129 році він сам займає місце экс-імператора¹, захоплює контроль над великою кількістю зерносховищ, які забезпечували ресурсну базу для Сіракави. Тоба залучає на свою сторону нових людей, поступово формуючи надійне оточення. Він виділяє їм місця чиновників у столиці, звільнених від тих хто займав ці посади при минулому экс-імператорі. Також Тоба починає зближуватися з родом Фудзівара для закріплення своїх політичних сил у державі. У 1129 році Фудзівара Тададзане раніше позбавлений посади радника імператора за наказом Сіракави, знову обіймає цю посаду, так діючий экс-імператор отримує підтримку безпосередньо поруч з офіційним імператором, таким чином маючи можливість повноцінно керувати його діями. Однак це призвело до конфлікту у самому клані Фудзівара, оскільки синові Тададзане Тадаміті довелося залишити посаду радника імператора, яку він обіймав після того, як батько був позбавлений цього статусу². Також під час свого неофіційного правління Тоба зближується з представниками роду Тайра. Одним із найближчих прихильників экс-імператора був Тайра Тадаморі, який отримував щедри дари за виконання державних наказів. Так, наприклад, У 1135 Тадаморі очолив війська в битві проти піратів недалеко від острова Кюсю. За перемогу окрім щедрої винагороди, також при дворі було підвищено його сина Тайра-но Кійоморі (додаток 1), який у майбутньому зможе захопити владу в Японії.

У 1142 Тоба змушує імператора Сутоку зректися престолу на користь іншого сина свого сина - Коное. Причиною цього рішення був конфлікт між Тобою і Сутоку, який однак не виходив за рамки родини. Деякий час позиції экс-імператора здаються міцними та стабільними, проте у 1155 році помирає його син діючий імператор Коное. Вірогідно, ця подія вплинула на здоров'я

¹ Стрельцов Д. В. История Японии. С.80

² Там само. С.80

самого Тоби якому на той момент було 53 роки. Як результат экс-імператор сильно захворів і у тому ж році помер залишивши своє місце вільним. Після смерті обох імператорів виникає питання про престолонаслідування. Сутоку, вже офіційно зрікся престолу і міг зайняти місце свого батька, проте третій син Тоби – Го-Сіракава також хотів отримати повноцінну владу¹. Таким чином на тлі розділення фактичної влади у країні виник конфлікт, який швидко вийшов за рамки імператорської родини і до нього стали долучатися інші фракції. З одного боку представники роду Фудзівара, а також рід Тайра підтримали прямого спадкоємця Го-Сіракаву. У свою чергу голова роду Мінамото виступив на боці Сутоку. Так смерть двох людей стала відправною подією для початку кровопролитних війн за владу у Японії².

Незважаючи на те, що період Хейан фактично означає процвітання і спокій, саме в цей період були закладені передумови масштабних конфліктів, які відбулися з 1156 до 1185. Причин подібного результату можна виділити кілька: Рід Фудзівара тривалий час контролював владу в країні, зосередивши при цьому увагу на придворних інтригах але ослаблений фізично. Одночасно з цим імператорська сім'я була окремим родом, і навіть у випадку, коли імператор був вихідцем з роду Фудзівара, він все одно частково розривав узи зі своєю колишньою родиною. Також на словах імператор був вищою владою, проте вплив придворних був надто великий, щоб правитель міг самостійно діяти, що ймовірно і призвело до формування системи інсей, коли імператор також став окремою політичною силою в державі. Багато відсторонених від престолу спадкоємців, які отримали прізвища Мінамото і Тайра, були змушені займатися військовою справою, спершу на службі держави, але згодом перетворилися фактично на самостійні армії, які також керувалися своїми інтересами і не могли повноцінно контролюватися з боку центральної влади. Зміцнення буддизму, а потім поява великої кількості різних сект настроєних вороже одна до одної, конфлікт між духовенством та імператорським двором,

¹ Хогэн моногатари... 1,4.

² Самураи. Средние века 200-1615. С. 11

все це призвело до того, що різні храми також вирішили відстоювати свої інтереси за допомогою сили. Так у період, який можна назвати мирним, були утворені усі передумови до внутрішніх розбратів, і начебто черговий конфлікт став пороховою бочкою.

Після смерті імператора Каное та його батька экс-імператора Тоби у 1155 році¹, у Японії розгорілася війна між спадкоємцями престолу. Проте офіційно імператором став Го-Сіракава, а спадкоємцем його син Морихіто. Це рішення було прийняте самим Тобою незадовго до смерті. Причиною того, що Сутоку як інсей не зміг захопити владу полягає в тому, що він був відсторонений від престолу ще за життя свого батька, і не зміг забезпечити собі фундамент у вигляді імператора-маріонетки та надійного оточення. У повісті про смуту років Хоген говориться, що конфлікт виник не відразу, і у столиці люди були готові до того, що розпочнеться війна². Одночасно із цим внутрішнє протистояння розгорілося всередині роду Фудзівара. Новим главою роду став Фудзівара-но Йорінага молодший син Фудзівари-но Тададзане, який у майбутньому конфлікті вирішив підтримати экс-імператора Сутоку. Старший син колишнього глави роду - Фудзівара-но Тадаміті, став на бік Госіракави³. Ймовірно, Йорінага хотів відновити становище роду Фудзівара у державі, тому ризикнув своїм становищем зробивши ставку на нелегітимного правителя⁴. Також варто сказати, що представники двох наймогутніших самурайських кланів Тайра та Мінамото теж розійшлися у думках. Так, наприклад, Мінамото-но Йосітомо (додаток 2) підтримував імператора Госіракаву, незважаючи на те, що його батько виступив на боці опозиціонерів. Тайра-но Кійоморі, будучи в той час главою роду Тайра, підтримував чинного правителя, в той час як його дядько Тайра-но Тадамаса, вирішив виступити проти. Такий розклад сил не був таємницею, і серед людей це сприймалося як

¹ Стрельцов Д. В. История Японии... С.82

² Хогэн моногатари...1,4.

³ Стрельцов Д. В. История Японии...С.82

⁴ Пасков С. С. Япония в раннее Средневековье VII-XII века. Исторические очерки. М.: Либроком, 2011. С. 149

початок темних часів, коли молодші представники кланів виступали проти старших.

Екс-імператор Сутоку деякий час після смерті свого батька перебував у своїй резиденції недалеко від столиці, де він і готувався до захоплення влади¹. Однак через ситуацію, що склалася, змовники не могли зібрати всі сили в одному місці, так як чинний імператор також був готовий відстоювати свої права на престол силою. У свою чергу імператор Го-Сіракава вирішив діяти першим і таким чином отримати перевагу. Чиновникам поліцейського відомства було віддано наказ повідомити екс-імператора Сутоку, щоб він негайно з'явився до столиці, проте він відмовився. Чинний правитель почав готуватися до майбутнього протистояння. Усі підходи до столиці були перекриті, а воїни, призначені для охорони, були готові вбити будь-кого, хто міг становити небезпеку. Так, наприклад, суддя Мотоморі з Акі, обороняв міст Удзі, який вів до столиці з півдня, і розбив загін на чолі з Тікахіро, який прямував на допомогу Сутоку з провінції Ямато. У повісті про смуту років Хоген говориться, що міст Удзі охороняло близько трьохсот воїнів, коли під командуванням Тікахіро було всього тридцять, проте прихильники опозиції все одно вирішили прориватися².

Однак незважаючи на підготовку сил діючого імператора, екс-імператор зі своїми людьми зайняв один із палаців у столиці і почав планувати напад на свого брата. Загалом разом із Сутоку прибуло приблизно тисяча воїнів, а також через день до них на допомогу мали підійти ще тисяча воїнів-ченців з Нари, яких повсталі змогли заручити на свій бік. На чолі опозиційних військ поставили Мінамото-но Таметомо³, який на той момент заслужив великої слави досвідченого воїна і полководця. Спочатку він планував напасти на палац чинного імператора вночі, і підпалити всі входи крім центрального. За рахунок несподіванки та метушні в лавах сил противників, можна було

¹ Хогэн моногатари...1,9.

² Там само. 1,12.

³ Там само. 1,12

завдати швидкого удару і здобути перемогу. Однак Фудзівара-но Йорінага вважав, що розумніше спершу дочекатися підкріплень з Нари, а потім починати діяти¹. Він настояв на даному рішенні і війська экс-імператора зайняли очікувальні позиції. Прихильники імператора Госіракави також готувалися до майбутнього бою. Очолив цю армію Мінамото-но Йосітомо, оскільки він поставив борг перед государем вище боргу перед сім'єю, і не підтримав свого батька бунтівника. Разом з Йосітомо, командував і Тайра-но Кійоморі. Загалом урядові війська налічували понад чотири тисячі осіб. За планом Йосітомо їхні сили мали виступити вночі, а вже на світанку завдати удару, до прибуття військ з Нари і розбити супротивників. Щойно війська висунулися, імператор, змінивши одяг таємно залишив палац щоб уникнути небезпеки і одночасно з цим залишити ворогу хибну інформацію².

Радники экс-імператора вважали, що слід залишити столицю і продовжити війну з міста Нара де в них була підтримка з боку духовенства, або вирушити до східних провінцій і там зібрати повноцінну армію у родових землях клану Мінамото. Проте сили Госіракави діяли рішуче і не дали опозиціонерам часу на роздуми. Тайра-но Кійоморі очолив атаку на західну браму палацу Сіракави, де ховався Сутоку. Там його зустрів Таметомо із загоном досвідчених лучників, які після недовгої битви змусив війська Кієморі відступити з втратами. Незабаром і Йосітомо атакував ворота, проте також зазнав поразки. У повісті про роки Хоген згадується, що оборонці відбили атаку майже без втрат, тоді як серед нападників були понад двісті людей поранених³. Проте незважаючи на те, що прихильники экс-імператора успішно тримали оборону та відкинули нападників, незабаром їхні успіхи різко перервалися. Мінамото-но Йосітомо вирішив підпалити фортецю супротивників. Для того, щоб вогонь перейшов на укріплення Сутоку, було вирішено підпалити навколишні будинки, дим з яких, а потім і вогонь накрив

¹ Ермакова А. М. Японские сказания о войнах и мятежах. / Пер. с яп. В.А. Онищенко. – СПб.: Гиперион, 2012. С.17

² Хогэн моногатари...1,12.

³ Там само. 2,1.

війська опозиції. Спочатку Йосітомо не хотів здійснювати подібний хід, оскільки вогонь міг поширитися на околиці храму Хоседзі і взагалі завдати значних руйнувань у столиці, проте радники імператора наказали діяти рішуче¹. Коли палац охопив вогонь, значна частина захисників почала панікувати і покидати свої пости, а тих хто залишався було недостатньо щоб втримати атакуючих. Незабаром урядові війська здобули перемогу. Екс-імператор Сутоку і Фудзівара-но Йорінага зібрали сили, що залишилися, і змогли покинути палац, поки їхній відступ прикривали п'ятдесят воїнів, які також незабаром втекли, серед цих воїнів був Таметомо. Вцілілі сили опозиції вирушили на північ у храм Міідера. Однак Йорінага був поранений пострілом і не зміг продовжувати втечу. Після прибуття Сутоку зневірився через нищівну поразку і в результаті наказав своїм воїнам покинути його і врятувати власні життя.

Після перемоги війська діючого імператора спалили колишні покої Сутоку, а також покої Фудзівари-но Йорінаги, власник яких загинув від ран через кілька днів після битви в столиці. Більшість прихильників екс-імператора засудили до смертної кари, але через те, що ті, що більшість повстанців змогла втекти та затаїтись, а деякі прийняли чернецтво, було прийнято рішення замінити страту на довічне заслання і таким чином знайти хоча б частину втікачів. Проте у результаті ті, хто повернувся до столиці, були страчені. Розправа над заколотниками була жорстка і безпощадна. Так, наприклад, Тайра-но Кійоморі особисто зарубав свого дядька Тадамасу та його синів². У свою чергу Мінамото-но Йосітомо отримав наказ стратити свого батька Тамеосі. Вибір у цій ситуації був дуже складним, оскільки вбивство батька, нехай навіть бунтівника, вважалось гріхом. З цієї причини Йосітомо наказав підручному стратити Тамеосі, щоб не брати повну особисту відповідальність за подібний вчинок. Також було спіймано, а потім страчено п'ятьох старших синів Тамеосі, які були задіяні у повстанні, проте Мінамото-

¹ Хогэн моногатари...2,2.

² Ермакова А. М. Японские сказания о войнах и мятежах. С.18

но Таметомо знову зміг втекти. Молодших братів Йосітомо, які фактично взагалі не мали відношення до повстання і не брали в ньому участі через свій малий вік, також довелося стратити¹. Мінамото-но Таметомо після поразки деякий час переховувався у провінції Омі. Ймовірно, він планував відновити спробу захопити владу в державі, проте через хворобу сильно ослаб, і його спіймали. У столиці вважали, що подібний воїн, незважаючи на свої злочини, міг ще принести користь, і тому Таметомо був засланий на острів Осіма в архіпелазі Ідзу. Через деякий час був знайдений та затриманий экс-імператор Сутоку, якого як представника імператорського роду, засудили до довічного заслання а не до смерті².

Ті, хто під час смуги підтримали законного імператора здобули безліч нагород, проте Мінамото-но Йосітомо призначений главою Лівих монарших конюшень був незадоволений, оскільки імператор не дозволив йому в нагороду за службу зберегти життя свого батька Тамеосі, хоча більшість інших родичів була знищена і клан Мінамото значно ослаб. Ймовірно, це стало однією з причин того, що під час смуги Хейдзі Йосітомо приєднається до повстання. У свою чергу вплив роду Тайра збільшився³, оскільки лише деякі представники підтримали Сутоку і клан після протистояння тільки закріпив свої позиції. Також ймовірно під контролем Кієморі були великі сили і тому імператору довелося поступитися щоб зберегти свої відносини з родом Тайра.

Смуга років Хейдзі

У 1158 році Го-Сіракава зрікається престолу і стає новим інсей. Новим офіційним імператором проголошують його сина Моріхіто, який приймає нове ім'я - Нідзьо⁴. Після смуги років Хоген, клан Тайра зайняв передові позиції у державі, замінивши колись могутній рід Фудзівара. Нечисленні представники родини Мінамото незважаючи на значні втрати після конфлікту 1156 року, не

¹ Хироаки С. Самураи: история и легенды...С.134

² Хогэн моногатари...3,10.

³ Брайант Э. Самураи: элитные войска...С.9

⁴ Стрельцов Д. В. История Японии. С.83

сильно змінили своє становище у країні. Проте перспективи для клану не були позитивними. У ситуації яка склалася на момент 1158 року, Тайра фактично почали встановлювати свою монополію на владу і стрімко поширювали свій вплив, представники їх родини займали багато чиновницьких постів у столиці, а імператорська родина формально вже була під їх контролем. У цьому середовищі глава клану Мінамото но Йосітомо вірогідніше за все був вкрай невдоволеним. Заради держави та законного імператора він пішов проти власного батька та брата, а після перемоги, незважаючи на свої значні бойові заслуги, був змушений старти багато своїх родичів¹ і за все це отримав нагороди значно менші, ніж представники роду Тайра.

Рід Фудзівра втрачав свою велич і поступово занепадав, проте деякі окремі представники все ще обіймали високі посади в столиці. Фудзівара-но Нобуйорі був одним із таких людей і був головою палацової варти. Незважаючи на високе становище при дворі, Нобуйорі вступив у конфлікт з одним зі своїх родичів Фудзівара-но Мітінорі відомого також як Сіндзей². Суть конфлікту полягала в тому, що Мітінорі був більш затребуваний при дворі і займав значну посаду. Бажаючи отримати владу та усунути суперника, Нобуйорі вирішив скористатися нагодою та стати регентом взявши імператорську родину у заручники. Підтримку він знайшов в особі Мінамото-но Йосітомо³. Важко сказати напевно які причини зумовили Йосітомо все ж таки піти на відкритий бунт, скоріш за все причини різні. Для голови роду Мінамото з'явилась можливість підняти свій клан, самому зайняти гідне місце у столиці, позбутися роду Тайра та помститися за страчених родичів.

Наприкінці 1159 року Тайра-но Кійоморі покинув столицю і поїхав на поклоніння в монастирі міста Кумано. З ним відправилися кілька загонів ескорту, а також його старший син⁴. Для Нобуйорі це був найкращий момент

¹ Хогэн моногатари...3,6.

² Хэйдзи моногатари...1,1.

³ Ермакова А. М. Японские сказания о войнах и мятежах. С.20

⁴ Пасков С. С. Япония в раннее Средневековье. С.150

щоб почати діяти, навряд чи хтось очікував прямих дій проти влади, до того ж Йосітомо вже доводив свою вірність імператору. Суть самого повстання полягала в тому, щоб усунути Фудзівару Сіндзея та його прихильників, а потім знищити рід Тайра, при цьому імператорська сім'я не мала постраждати. Вночі одного із грудневих днів Нобуїорі та Йосітомо взявши з собою загін з п'яти сотень самураїв Мінамото вирушили до палацу Госіракави. Увірвавшись за ворота, воїни схопили экс-імператора його сестру і чинного імператора і разом із ними ретирувалися. Сам палац було спалено, чиновників, прислугу та охоронців перебили. Трохи пізніше було спалено й садибу Сіндзея, а його синів усунули з офіційних посад. Сам Сіндзей дізнався про можливий напад заздалегідь, проте не зміг доповісти про це імператору, однак сам зміг покинути столицю і направився до Нарі. Невдовзі повстанці дізналися, де перебуває втікач і відправили загін за його головою. Як тільки прийшли звістки про те, що за ним уже йдуть, Сіндзей вирішив накласти на себе руки. Люди, яким було доручено схопити його, знайшли Сіндзея вже мертвим і відрубавши йому голову доставили до Нобуїорі як доказ¹.

Тайра-но Кійоморі дізнавшись про те, що сталося у столиці, вирішив діяти. Спочатку його планом було розпочати повноцінну війну, зібравши воїнів у землях Тайра на заході, однак його син Сігеморі переконав батька, що діяти треба негайно, оскільки Тайра оголосять ворогами держави, а Мінамото у свою чергу також будуть збирати сили. Тому було ухвалено рішення повертатися до столиці. На щастя Кійоморі після того, як палац ГоСіракави згорів, пройшла чутка, що імператор загинув у вогні, і тому біля столиці почали збиратися васали Тайра, готові в разі чого атакувати місто².

Тим часом Нобуїорі обійняв імператорський палац і почав розподіляти державні посади між своїми союзниками³, а також офіційно позбавлятися тих, хто міг завадити йому. У палац прибувало багато впливових людей, вірогідно

¹ Хэйдзи моногатари...1,7.

² Там само. 1,8.

³ Хэйдзи моногатари...1,9.

позиція Нобуйорі здавалася їм стабільною за рахунок імператорської родини яка фактично знаходилась у заручниках і тому проти бунтівників ніхто не виступав. Фудзівара Міцуйорі, якого також вірогідно хотіли приговорити до смерті, прибув до палацу разом зі своїм братом Фудзівара Кореката. Вони вирішили, що необхідно почати діяти проти Нобуєрі і тим самим зберегти вірність державі та імператору і одночасно з цим позбутися узурпаторів¹. Незабаром прибув Тайра-но Кійоморі з армією, проте через те, що государ із сім'єю перебував у заручниках, урядові війська не могли почати діяти. Декілька днів солдати Тайра та Мінамото патрулювали вулиці і не вступали в бій, а загальна напруга в столиці тільки збільшувалася.

Нобуйорі, перебуваючи в палаці, сильно розслабився, і ймовірно вважав, що перемога вже за ним². Охорона виявилась не надійною, і тому Міцуйорі зміг вивести з ув'язнення спочатку экс-імператора Госіракаву і відправити його зі столиці, а потім і його сина імператора Нідзьо, попередньо переодягнувши государя в жіночій одязі³. Варта не розпізнала втікача, і незабаром його доставили до ставки Тайра. Так після цього відразу по столиці розіслали інформацію, що государя з сім'єю звільнено і те, що прихильники Нобуйорі офіційно визнані бунтівниками. Поступово ця інформація стала підтверджуватися, і більшість представники з оточення узурпаторів повернулися на біг офіційної влади. Знать, чиновники, прислуга та воїни покидали палац, а серед повстанців залишились в основному тільки самураї Мінамото та ті, хто за свої дії вже не міг розраховувати на милість від клану Тайра.

Нобуйорі дізнавшись про те, що його заручники втекли вирішив, що незабаром необхідно буде прийняти бій, і особисто очолив своїх прибічників. Подібне рішення мало сенс, тому він вже вважався бунтівником, а альтернатива здатися означала лише смерть. До того ж при ньому все ще був

¹ Хэйдзи моногатари...1,9

² Там само. 1,10.

³ Там само. 1,10.

досить великий загін і підтримка з боку Мінамото, тоді як сили Тайра тільки збиралися і теоретично повстання можна було вивести на більш масштабний рівень. Йосітомо теж був серйозно налаштований і готувався до битви, варто згадати, що разом з ним був його старший син і спадкоємець Мінамото Йосіхіра на прізвисько Акугенда¹, а також інший син дванадцятирічний Йорітомо, який у майбутньому стане першим шьогуну². Вранці того дня, як був звільнений государ, урядові війська почали підготовку до атаки. Оскільки сили опозиції зайняли палац, було прийнято рішення спершу спровокувати їх боєм, а потім виманити за укріплення, щоб не влаштувати пожежу, яка могла завдати значної шкоди місту. Тайра вирішили поділити своє військо на три загони кожний по тисячі воїнів і одночасно напасти на палац з трьох сторін розтягнувши сили ворога і після нападу відступати провокуючи погоню.

Війська Тайра завдали удар одночасно з трьох боків. Побачивши чисельну перевагу противника Нобуйорі був настільки сильно наляканий, що не міг зрушити з місця, весь його вигляд видавав занепокоєння, що обурило і деморалізувало воїнів, однак наскільки правдиве це твердження важко сказати точно, через те, що даний момент описаний у військовій повісті написаній у часи влади Мінамото. Йосітомо у свою чергу успішно стримував натиск сил противника, а незабаром урядові війська почали відступати, і солдати Мінамото кинулися в погоню. На п'ятому проспекті столиці Тайра розібрали міст і звели укріплення, а також оголосили, що всі, хто не боїться гніву імператора, повинні прийти до них на допомогу. Так армія Йосітомо поступово почала поступатися силам ворога, до того ж деякі з самураїв Мінамото вирішили залишити бунтівників. Мінамото-но Йоріماسа, який, ймовірно, тримався поза бою, зібравши три сотні воїнів перейшов на бік Тайра³. Поступово бунтівників тіснили і вже почали оточувати, і тоді солдати Йосітомо переконали його відступити до своїх родичів у східні провінції і вже

¹ Хэйдзи моногатари...1,14

² Стрельцов Д. В. История Японии...С.82

³ Хэйдзи моногатари...2,1

звідти завдати удару. Нобуйорі ж зрозумівши своє становище, також втік зі столиці, поки сторони ще вели бої на вулицях¹.

Йосітомо з невеликим загonom зміг залишити столицю і подався на схід в обхід гори Хіей. Місцеві ченці вирішили виступити на боці бік Тайра і відправили кілька загонів, щоб перекрити дороги, проте загін Йосітомо з невеликими втратами зміг пробитися. У самій же столиці було добито бунтівні сили, а також спалено маєтки Мінамото та Нобуйорі. Пожежа, що піднялася, перекинулася на багато житлових будинків, і в той день половина столиці була вкрита димом². Сам же Нобуйорі зміг втекти зі столиці і незабаром відшукав біглих Мінамото і хотів вирушити з ними на схід. Однак Йосітомо прогнав його, оскільки був розчарований лідером бунту, проте також важко сказати як було насправді і чи зустрічалися вони взагалі. Так чи інакше Нобуйорі остаточно зневірився і дізнавшись, що в одному з храмів недалеко від столиці знаходиться экс-імператор Го-Сіракава подався до нього сподіваючись на милість. Однак колишній государ не проявив поблажливості і Нобуйорі та людей, які були разом з ним були заарештовані і передані у розпорядження Тайра. Бунтівників доставили до столиці, де після допиту і суду Фудзівара-но Нобуйорі було страчено. Незабаром відбувся суд над тими, хто активно підтримував заколотників. Сімдесят три особи були позбавлені посад і засуджені до смерті³.

Йосітомо зі своїми вірними самураями, протягом довгого часу відступав, обминаючи дороги і станції. На той момент почалися сильні хуртовини і кілька людей серед яких був Йорімото загубилися. У лютому 1160 року уцілілі повстанці дісталися провінції Оварі, де їм дав притулок васал з роду Мінамото - Осада Тадамуне. Там було ухвалено рішення відпочити і почати розробку наступних кроків. Однак Осада вірогідно вирішив, що справа

¹ Хейдзи моногатари...1,14.

² Там само. 2,1.

³ Там само. 2,5.

повстанців програшна, і тому наказав убити їх під час відпочинку¹, щоб вислужитись перед Тайра і не вступати у конфлікт. Йосітомо зарубали в лазні попередньо позбавившись його людей², хоча один з його послідовників зміг втекти. Йорімото зі слугами зміг вибратися з хуртовини, але пізніше був спійманий урядовими військами і доставлений до столиці³.

Після зради свого пана Осада разом із сином попрямував до столиці, щоб передати уряду голову Йосітомо. Знаючи про те, що Осада був спадковим васалом Мінамото, серед людей почала поширюватись, що за таку зраду треба назначити відповідне покарання. Коли голову Йосітомо повісили біля тюремних воріт, народ поставився до загибелі глави роду Мінамото по-різному, деякі з співчуттям, а деякі вважали подібний результат справедливим з огляду на колишні гріхи голови лівих стайней. Сам Осада був нагороджений, проте дуже скромно, оскільки багато хто зневажав його вчинок. Спадкоємець Йосітомо - Акугенда готував війська, проте, коли прийшла звістка про загибель голови роду, ці плани були зірвані. Сам Акугенда після поневірянь був спійманий, і після допиту страчений. Так як у 1159 році проти уряду виступив глава роду Мінамото, було прийнято рішення позбутися всіх його прямих спадкоємців. Йосітомо мав безліч дітей від різних жінок, і пошук усіх був неможливий. Старший спадкоємець був страчений, Йорімото перебував у руках Тайра, залишалися троє дітей від Токіви Годзен, яка була придворною колишньої імператриці. Усі троє її дітей були хлопчиками, і мати, розуміючи їх вірогідну долю, вирішила тікати з ними зі столиці. Однак незважаючи на те, що їм вдалося втекти, Токіва повернулася до столиці, оскільки Тайра заарештували і катували її матір. Так Кійоморі був готовий майже остаточно обезголовити рід Мінамото. Проте незважаючи на те, що діти могли в

¹ Ермакова А. М. Японские сказания о войнах и мятежах. С.20

² Хироаки С. Самураи: история и легенды...С.133

³ Пасков С. С. Япония в раннее Средневековье. С.150

майбутньому принести багато проблем, було прийнято рішення пощадити усіх і Токіву з її дітьми та Йорімото¹, якого було заслано на острів Хіругасіма².

Як результат після двох масштабних внутрішніх конфліктів, рід Тайра постійно перебував на боці офіційного імператора. У 1160 році імператор призначив Кійоморі на посаду державного радника³. Починаючи з кінця смути Хейдзі, представники Тайра тільки накопичували земельні володіння і більшу частину державних постів, внаслідок чого поступово стали подібними до роду Фудзівара, який у свою чергу практично не змінили свого положення, оскільки багато представників роду не підтримали Нобуйорі і залишилися на боці імператора, проте могутність їх родини ставала все менше. Клан Мінамото втратив практично всю свою міць і у 1160 році був обезголовлений. Представники, що вижили, були розсіяні по Японії, проте рід зберіг деякий вплив, їхні васали залишалися на місцях, а східні провінції Японії все ще не офіційно зберігали вірність Мінамото, що в майбутньому призведе до падіння роду Тайра.

Таким чином можна сказати, що спочатку Смута років Хоген дозволила роду Тайра закріпити своє становище у столиці і поступово обіймати державні посади. Смута років Хейдзі ж дозволила представникам Тайра взагалі зайняти лідируюче місце в Японії⁴. Протягом майже двадцяти років Кійоморі фактично правив державою.

1.6 Війна Гемпей

Після смути років Хейдзі клан Тайра зайняв лідируючі позиції у державі. У їхньому розпорядженні була повноцінна навчена армія самураїв, велика кількість земельних наділів, що забезпечували стабільний фінансовий дохід та потенційних рекрутів, а також передові посади при імператорському дворі. Імператорська родина та навіть відставний правитель знову стали

¹ Хироаки С. Самураи: история и легенды...С.134

² Хэйдзи моногатари...3,1.

³ Стрельцов Д. В. История Японии. С.83

⁴ Брайант Э. Самураи: элитные войска...С.9

номінальною владою у країні. Екс-імператор Го-Сіракава перебував у боргу перед родом Тайра, і з цієї причини призначення чи усунення офіційних правителів відбувалося з волі Кійоморі, який, наприклад у 1167 року за рахунок свого впливу отримав титул головного міністра країни.

У 1165 році після смерті імператора Нідзьо, новим правителем проголошують його малолітнього сина Рокудзьо. Однак всього лише через три роки Рокудзьо вже усувають від престолу, а новим імператором стає Такакура народжений від союзу сестри дружини Кійоморі та екс-імператора. Також незабаром дружиною правлячого імператора стає дочка голови клану Тайра. Народжена від цього шлюбу хлопчик, який отримує ім'я Антоку, ставши правителем, фактично своїм номінальним правлінням, привів рід Тайра до повного контролю над державою, і серйозного конфлікту з Го-Сіраковою¹.

У свою чергу рід Мінамото хоч і був обезголовлений, проте не був повністю знищений як було зазначено вище². Так як під час двох смут повстанці не заручалися підтримкою всіх можливих прихильників, багато представників Мінамото не з основної родової гілки та їхні васали залишилися при своїх володіннях хоча і знаходились під наглядом Тайра. До того ж у живих залишалися спадкоємці Мінамото-но Йосітомо. Старшому Йорітомо на момент повстання, було дванадцять років і поразка та занепад клану у той момент вірогідно зародила в нього сильну образу на Тайра, яка змішалася з бажанням відродити велич свого роду. Однак почати діяти він не міг, бо знаходився у засланні у васалів свого ворога. Троє дітей Йосітомо від Токіви деякий час перебували у столиці під опікою Тайра³. Сама Токіва вважалася першою красунею Японії і тому Кійоморі був до неї небайдужий, ймовірно це і послужило тому, що глава роду Тайра вирішив пощадити її дітей. Коли хлопчики почали дорослішати, Токіва вирішила, що їм найкраще йти у

¹ Стрельцов Д. В. История Японии. С.84

² Хэйдзи моногатари...3,1.

³ Там само...3,1.

чернецтво і таким чином убезпечити їхнє життя і уникнути нових можливих конфліктів¹.

Наймолодшого з дітей Токіви звали Усівака, який у історії відомий як Йосіцуне. Про дану особистість більшість інформації викладено у однойменній повісті і як інші подібні джерела, інформація викладена у художньому виставляючи Йосіцуне у більшості як героя легенди. Однак не зважаючи на це він був одним із значних учасників війни Гемпей і до того ж спадкоємцем основної гілки роду Мінамото, тому його біографії треба виділити трохи уваги.

На момент смуги Хейдзі Усікаві ледве виповнився рік, тому довгий час хлопчик не знав про те, що він представник роду Мінамото. У віці семи років Усівака був відданий під опіку до храму Курама, де жив і навчався до шістнадцяти років. За цей час він виявляв здібності до наук, і готувався стати ченцем, проте раптово все різко змінилося. Як було зазначено вище, клан Мінамото продовжував існувати, і багато з його представників були незадоволені поступовою втратою позиції і перспективи повністю потрапити під владу Тайра. Одним із таких був Сьосімбо², який був сином брата Йосітомо. Сьосімбо став ченцем, щоб приховати своє походження, оскільки йому загрожувала страта. Вже будучи мандрівним ченцем він все одно не забував своє минуле, і в таємниці бажав допомогти роду Мінамото повалити диктатуру Тайра³. Він дізнався, що в храмі Курама знаходиться один із дітей Йосітомо, і вирішив попрямувати туди. Монах повідав Усікаві про його походження, і цим зародив основу сумнівів молодого Мінамото. Згодом Усівака скоріш за все дуже вражений отриманою інформацією, вирішив для себе, що має у майбутньому виступити проти роду Тайра, і в навіть в обмежених умовах храмового життя, зміг розпочати навчання ратній справі. У шістнадцять років Усівака вирішує втекти з храму і вирушає до провінції

¹ Сказание о Ёсицунэ / Пер. с японского А. Н. Стругацкого. СПб, 2000. 1,3.

² Там само. 1,5.

³ Там само. 1,6.

Муцу на півночі країни. У тих землях правил Фудзівара-но Хідехіра, який також накопив ненависть до Тайра і мав думки, що зможе об'єднатися з Мінамото та розгромити клан узурпаторів. Він вважав, що зможе навчити Усікаву у своїх володіннях і пізніше поставити його на чолі війська. Основа для успіху була значною, оскільки Хідехіра повністю контролював провінції Муцу та Дева на півночі Японії, які за рахунок своєї віддаленості та місцевості були фактично не приступні. Також неподалік знаходився регіон Канто, який був спадковими землями Мінамото, і там можна було зібрати велику армію. Дорогою Усівака потрапив до храму Ацута, де було проведено обряд першої чоловічої зачіски, і він отримав нове ім'я - Йосіцуне¹. Йосіцуне зміг дістатися Фудзівари-но Хідехіри, і провів у його землях рік навчаючись військовому ремеслу. Однак через бездіяльність з боку роду Фудзівара, юний Мінамото вирішує вирушити до столиці плануючи самостійно почати діяти. Деякий час він стежив за справами Тайра, а також знайшов кілька вірних прихильників, серед яких був легендарний воїн Бенкей². Однак незадовго до початку війни він все ж таки повернувся до Хідехіри.

У 1180 році Імператор Такакура зрікається престолу на користь свого сина Антоку, якому в той момент виповнилося два роки. Саме ця подія послугувала вибухом за яким почалася масштабна війна.

Принц Мотіхіто, був третім сином экс-імператора Го-Сіракави, і двічі, він не зміг зайняти престол³. Для багатьох було очевидно, що Тайра повністю контролює владу, а новий імператор буде лише офіційною особою. У той час при дворі залишався один носій прізвища Мінамото – Йорімаса, похилий самурай, який зрадив Йосітомо під час смути Хейдзі, і за рахунок цього зміг залишитися при дворі. Однак незважаючи на це, Йорімаса вірогідно скопив образу на диктаторську владу що встановилася на той момент. Ймовірно, зіграло роль те, що до Йорімаси при дворі ставилися негативно, через його

¹ Сказание о Ёсицунэ...2,2.

² Брайант Э. Самураи: элитные войска...С.11

³ Стрельцов Д. В. История Японии. С.85

походження та зраду власного сюзерена. Мотіхіто вирішив укласти союз з родом Мінамото і таким чином повалити владу Тайра¹. У 1180 році, коли Імператор Антоку покинув столицю для відвідування значних святинь Японії, Мотіхіто відправив листи до різних представників роду Мінамото, а також кілька листів до храмів, в яких був заклик виступати проти Кійоморі².

Однак сталося так, що влітку 1180 року про змову довідалися передчасно і були послані люди, щоб заарештувати Мотіхіто. Принц у свою чергу зміг втекти зі столиці до монастиря Міідера. За ним був посланий Йорімаса, але замість цього він, разом із невеликим загоном, об'єднався з принцом. Дізнавшись про те, що ченці з міста Нара готові підтримати повстання, передчасні заколотники вирушили туди, разом із ними вирушили кілька сохей із храму Міідера³. Їхній шлях лежав через річку Удзі на півдні від столиці, перейшовши яку ближче до ночі принц наказав зробити привал. Знаючи, що прихильники Тайра переслідуватимуть Мотіхіто, було вирішено розібрати міст і готуватись до бою. Основним завданням бунтівників було дочекатися підкріплення з Нари, а потім чекати на підтримку заколоту у східних провінціях. Вранці прибула армія Тайра, яка розпочала атаку проти сил бунтівників. Загін Йорімаси успішно тримав оборону, не дозволяючи самураям супротивника перебратися через річку. Після кількох невдалих спроб сили Тайра хотіли відступити і переправитися через річку в іншому незахищеному місці, що викликало ризик зустрітися в бою з сохей які могли підійти з Нари, проте один із самураїв Асікага Тадацуна запропонував форсувати річку в брід. Він разом із великим загоном зміг переправитися та розбити сили значно уступаючи у кількості самураїв Мінамото та ченців. Йорімаса покинув поле бою і дістався найближчого лісу, де, написавши передсмертний вірш на своєму віялі, вчинив самогубство. Принц Мотіхіто також зміг втекти, але незабаром був наздогнаний і страчений. Ченці з Нари,

¹ Брайант Э. Самураи: элитные войска... С.10

² Тёрнбулл С. Самураи. История японской военной аристократии. / Перевод с англ. В. Яковлева. АСТ, Астрель, ОГИЗ, 2005. 256 с.

³ Брайант Э. Самураи: элитные войска...С.12

дізнавшись про смерть принца, повернулися до своїх храмів, проте звістка про їхню нелояльність вже рознесилася по країні, а останні представники основної гілки роду Мінамото знову стали ворогами держави, Тайра вирішили все ж таки знищити загрозу з їхньої сторони.

Після смерті бунтівного принца, Кійоморі вирішив, що слід позбавитися Йорітомо, який вже отримав заклик до повстання. Однак Йорітомо в період свого заслання зміг отримати всі основи для можливих майбутніх дій¹². Провінція Ідзу, куди був засланий син Йосітомо, перебувала у владі роду Ходзьо, а нагляд за бранцем вів Ходзьо Токімасу, який на той час був уже головою свого роду. Йорітомо мав можливість навчатися, і робити фактично все, що завгодно, проте він не міг залишити місце посилення. Так сталося, що Токімасу співчував роду Мінамото, і Йорітомо навіть одружився з його старшою дочкою³.

У той момент, коли до Йорітомо прийшла звістка, про те, що Тайра збираються його вбити, він вирішив діяти першим. У вересні 1180 року, за рахунок союзників з клану Ходзьо, був здійснений набіг на ставку намісника провінції з роду Тайра - Канетакі. У ході набігу намісника було вбито, Йорітомо отримав можливість залишити провінцію. Поступово інформація про повстання поширювалися і під прапори Мінамото-но Йорітомо вставали нові люди. Однак сили Тайра діяли швидко, і тому вони вирушили в погоню за повстанцями. Вночі 14 вересня прихильник Тайра - Оба Кагетика атакував нечисленних бунтівників у долині Ісібасіяма. Прихильники Мінамото були розбиті⁴, але сам Йорітомо зміг відступити в ліс, де протягом п'яти днів переховувався від переслідувачів. Незважаючи на всі зусилля Тайра, бунтівники, що вижили, змогли дістатися до узбережжя, а потім, знайшовши

¹ Хироаки С. Самураи: история и легенды...С.135

² Брайант Э. Самураи: элитные войска...С.12

³ Тёрнбулл С. Самураи. История японской военной аристократии. 256 с.

⁴ Хироаки С. Самураи: история и легенды...С.135

корабель, відправились до провінції Ава, яка знаходилася у родових землях Мінамото¹.

Протягом місяця Мінамото-но Йорітомо разом із союзниками збирали війська біля своїх володінь. У селищі під назвою Камакура Йорітомо розташував свою ставку, звідки він командував військами². У відповідь на це, Кійоморі відправив свого онука Тайра Кореморі на чолі війська у похід проти повстанців. Йорітомо розумів, що цей бій буде необхідно прийняти, а тому розправившись із місцевими прихильниками Тайра, сили Мінамото виступили назустріч урядовим військам. На початку листопада 1180 року дві армії зустрілися на річці Фудзігава. Однак Тайра вирішили не приймати бій у цьому місці, і тому відступили до столиці. Ймовірно, подібне рішення було викликане незручним місцем для бою, оскільки позиції Тайра могли обійти вершники і оточити всю армію. У свою чергу, сили Мінамото не вирушили переслідувати противників, а зайнялися зміцненням своїх позицій у східних провінціях і розширенням масштабів свого бунту. Йосіцуне, почувши про початок війни, одразу подався до свого брата. Фудзівара-но Хідехіра також наказав збирати війська і висуватися на допомогу клану Мінамото. Йорітомо був радий зустріти свого брата³, оскільки близьких родичів у нього залишалося небагато, а тим, хто був, він боявся довіряти. Сам Йорітомо у боях практично не брав участі, командуючи з безпечної відстані, і тому Йосіцуне був призначений як один із воєначальників⁴. Цей варіант був вкрай необхідним для підтримання бойового духу та щоб показати союзникам що вони б'ються разом з одним із прямих нащадків Йосітомо.

У свою чергу клан Тайра, незважаючи на свої значні досягнення і домінуюче положення у державі нажили собі багато ворогів. Найвпливовіші з японських храмів весь час трималися окремо, підтримуючи у конфліктах ті

¹ Тёрнбулл С. Самураи. История японской военной аристократии. 256 с.

² Носов К. С. Вооружение самураев... С.9

³ Хироаки С. Самураи: история и легенды...С.133

⁴ Сказание о Ёсицунэ...4,1.

сторони, які були перспективними для них і на цей раз більшість храмів зробили ставку на Мінамото. Тому у грудні 1180 року Тайра вирішили завдати удару по монастирям, що надали підтримку бунтівникам. Першим був атакований храм Мії-дера, який самураї Тайра підпалили після бою із сохей. Незабаром урядові війська атакували і храми у місті Нара. Протягом цілого дня монахи-воїни з різних монастирів боролися з противником, проте ввечері командир сил Тайра Сігехіра наказав влаштувати пожежу, що в результаті призвело до поразки захисників. Від вогню загинуло безліч людей, серед яких були войовничо налаштовані сохей, мирні ченці, храмові слуги та жителі міста¹. Ця подія сильно погіршила репутацію роду Тайра, які і так не були досить популярними через свою експансію влади.

У 1181 Тайра-но Кійоморі помер від хвороби² і після цього рід очолив його син Тайра-но Мунемори. Ймовірно, саме ця подія мала значний вплив на результат війни Гемпей, так як велич клану у багатьох аспектах трималася саме на Кійоморі. У тому ж році трапилася битва в провінції Оварі, де війська Тайра розбили Мінамото Юкііе, який припадав Йорітомо дядьком. Також того року з'явилася третя сторона конфлікту, а саме двоюрідний брат Йорітомо - Йосінака, який взяв прізвище Кісо замість Мінамото. У 1180 році він також отримав послання від принца Мотіхіто, але почав активно діяти тільки через рік з провінції Сінано, де розташовувалася його ставка. Проте влітку 1181 року військові дії припинилися через торішній неврожай і масштабний мор. У той момент багато жителів Японії побачили в цій катастрофі провину Тайра, ніби вони накликали гнів богів через те що знищили монастирі в Нарі, до того ж, землі Мінамото постраждала від мору значно менше, ніж центральні провінції і для багатьох людей це мало символічне значення.

Влітку 1182 війна відновилася. Тайра поставили пріоритет на знищення загрози з боку Йосінаки. Однак він здолав союзників Тайра у гірських

¹ Тёрнбулл С. Самураи. История японской военной аристократии. 256 с.

² Стрельцов Д. В. История Японии...С.85

провінціях, і до кінця року вже був на підходах до столиці. Одночасно з цим Йорітомо спостерігав за успіхами брата, і його війська не вступали у битви. Він почав бачити в Йосінаці потенційного суперника, а тому в 1183 відправив армію на чолі з Йосіцуне, щоб розбити сили брата. Однак битви не відбулося і після зустрічі війська обох Мінамото розійшлися мирно.

Переломним моментом у війні можна вважати рішення Тайра напасти всіма силами на Йосінаку влітку 1183 року. Було зібрано величезну армію, яку очолював Тайра Кореморі. У військо скликали всіх, кого змогли, самураїв та ополчення, і після було ухвалено рішення вирушити. Однак у Тайра виникли серйозні проблеми з продовольством для солдатів, тому під час походу буквально розорялися місцеві землі щоб прокормити військо. Ще не дійшовши до кордонів сил Мінамото, у війську Тайра вже спалахнуло дезертирство. Наступна проблема для урядових сил полягала у тому, що Йосінака вирішив заманити свого супротивника в пастку, користуючись гірським рельєфом, та тим, що місцеве населення звикло до такого оточення. У результаті, коли солдати Тайра зайшли досить далеко, самураї Мінамото почали здійснювати численні напади, і загнали супротивників у ущелину Курікара, де змогли наголову розбити урядові війська. Після цієї події Тайра вирішили залишити столицю¹. 17 серпня 1183 року Йосінака увійшов з військами до столиці², його також супроводжував экс-імператор Го-Сіракава, який попередньо втік від нагляду Тайра. Після цього більшість представників клану Тайра були офіційно позбавлені посад при дворі, а прихильники Йосінаки, і він сам був піднесені³ (додаток 4).

Незважаючи на те, що рід Тайра зазнав нищівної поразки та втратив столичний регіон, у своїх рідних західних провінціях вони готувалися прийняти бій. Можливо, вони також розраховували, що брати Мінамото, відчувши перемогу, почнуть ділити владу і знищать один одного. Але

¹ Стрельцов Д. В. История Японии...С.522

² Там само. С.85

³ Повесть о доме Тайра...9,4.

спочатку Йосінака зробив спробу вторгнутися в землі Тайра і розгромити їх остаточно. Однак у результаті похід провалився, і військо Мінамото повернулося до столиці, проте скоріш за все, ця атака все таки завдала шкоди вцілілим Тайра. У самій столиці репутація Йосінакі та його прихильників була знищена ними самими. Повертаючись на момент 17 серпня 1183 року, коли війська Мінамото тільки увійшли до міста, солдати влаштували кілька погромів і поводили себе як дикуни. До того ж сам Йосінака хоча і був гарним воїном і полководцем, взагалі не розбирався у справах політичного характеру і не був навчений відповідного етикету притаманного столичній аристократії, а тому поваги та підтримки в місті він не знайшов¹.

На початку 1184 року, попередньо відправивши до Йосінаки кілька вимог схилиться і не отримавши відповіді, Мінамото-но Йорітомо відправив свої війська до столиці². Прихильники Йосінаки зайняли оборону на мосту Удзі, попередньо розібравши міст, а також розташували коли та сіті у самій річці³. Проте армія на чолі з Йосіцуне після недовгої битви змогла дійти до столиці. Крім того, в іншому місці через річку переправився ще один союзник Йорітомо - Мінамото Норійорі, який приходився першому братом. Незабаром Йосінака був змушений тікати зі столиці, але в результаті його наздогнали і вбили. Так, Йорітомо зайняв лідируючі позиції у війні, зберігши за собою значне військо і підтримку, наступним його кроком до перемоги була вирішальна кампанія проти клану Тайра.

Весною 1184 року Йосіцуне і Норійорі очолили військо яке вирушило у західні провінції. Позиції Тайра були добре укріплені, до того ж вони мали великий флот. Також після поразки Йосінакі, Тайра повернули деякі втрачені землі та зайняли фортецю Іті-но-тані⁴, таким чином контролюючи внутрішні води між островами Хонсю, Сікоку та Кюсю. У разі поразки їх воїни могли

¹ Тёрнбулл С. Самураи. История японской военной аристократии. 256 с.

² Брайант Э. Самураи: элитные войска...С.13

³ Повесть о доме Тайра...9,5.

⁴ Хироаки С. Самураи: история и легенды...С.141

відступити, використовуючи кораблі. До того ж фортеця знаходилась у вигідному місці де з півночі були скелі, які виконували функцію природного захисту. У березні Норійорі атакував супротивника в чоло, тоді як Йосіцуне з загоном обійшов фортецю з боку скель, з яких зміг спуститися і таким чином зайшов у тил ворога. Війська Тайра, не змігши вистояти подібну атаку, почали відступати на кораблі. З собою Тайра змогли вивести діючого імператора Антоку, проте через метушню втрати серед їхнього війська виявилися величезними¹.

Через кілька місяців після битви при Іті-но-тані армія Мінамото під командуванням Норійорі почала просуватися в землі Тайра. Відбулася одна битва при Кодзіма, в якій війська Мінамото перемогли, і продовжували повільно рухатися на захід. Вже на початку 1185 року було зібрано флот, який очолив Йосіцуне. Атака, вчинена цим флотом, була спрямована на позиції Тайра на острові Сікоку, а саме на фортецю Ясіма. У битві Йосіцуне досяг успіху, розгромивши захисників. Ця поразка Тайра призвела до значного занепаду бойового духу серед їхніх сил, багато з їх вірних васалів та союзників почали переходити на біг переможців².

25 квітня 1185 року трапилася вирішальна битва при Данноура³. Клан Тайра зібрав всі свої сили що залишилися і був змушений прийняти останній бій на морі. Вони розраховували на свої навички в мореплавстві, оскільки раніше представники роду часто боролися з піратами. Флот Тайра налічував майже 400 кораблів, у той час як у їх противника було майже 900. Однак все ж таки незважаючи на чисельну перевагу, кораблі Мінамото були зроблені на швидку руку, і більша їх частина фактично представляла з себе невеличкі човни. Раннім ранком, Тайра скориставшись припливом, напали першими. Незважаючи на те, що флот Мінамото був вдвічі більшим, сили Тайра билися люто, і навіть атакували корабель Йосіцуне, однак останній уцілів. Незабаром

¹ Тёрнбулл С. Самураи. История японской военной аристократии. 256 с.

² Там само.256 с.

³ Хироаки С. Самураи: история и легенды...С.160

Мінамото почали тіснити супротивників, спершу за допомогою лучників вбивши багатьох веслярів, сповільнивши швидкість кораблів ворога. Так флот Тайра поступово зазнав поразки. Відступати було не можливо, бо інше військо Мінамото вже просувалося суходолом і перекрило усі шляхи. Деякі з васалів Тайра перекинулися на бік супротивника у ході самої битви. Зрозумівши, що поразка неминуча, останні представники клану Тайра, які вижили, вирішили вчинити самогубство разом зі своїми вірними воїнами. Багато хто кидався у воду надягаючи двоє обладунків поверх один одного, також потонув і імператор Антонку¹. У цій битві рід Тайра був фактично знищений. Ймовірно, ті, хто вижив, вирішили змінити імена, сховатися або прийняти чернецтво. Тайра-но Мунеморі останній глава свого роду, вижив у битві, проте був спійманий а потім доставлений до Камакура і страчений там. Разом з ним були страчені усі його родичи які потрапили у полон².

1.7 Шьогунат Камакура.

Мінамото-но Йорітомо, не був великим воїном, на полі бою війська очолювали його брати. Не можна також назвати його і взірцем самурайської честі. Проте він був великим стратегом і політиком. У ситуації, коли клан Мінамото занепадав, а ворожий рід домінував у країні, Йорітомо зміг скористатися ситуацією і змінити розклад сил у Японії. Якщо Тайра-но Кійоморі намагався здобути владу законними методами, поступово перетворюючи свій рід з воїнів на політиків зайнявши становище подібно роду Фудзівара, то представники Мінамото продовжували міцно триматися за свої воїнські традиції. Під час війни Гемпей вони забрали владу силою і закріпили свої позиції. Мінамото-но Йорітомо проголосив себе шьогунном, титулом яким надалі будуть нарекати фактично другу після імператора людину. Проте незважаючи на успіхи у війні, Йорітомо хотів особисто правити країною, а тому вирішив закріпити своє положення знищивши можливих претендентів на

¹ Повесть о доме Тайра...11,9.

² Там само. 12,1.

своє місце¹. Практично відразу після війни було наказано заарештувати Йосіцуне², який проте зміг деякий час переховуватись від переслідувачів. Однак у результаті Йосіцуне все одно був загнаний у кут, і у безвихідній ситуації скоїв самогубство. Ймовірно, ще однією з причин вбивства брата, послужив його зв'язок з экс-імператором Го-Сіракова, який хотів повернути власну владу і знищити Йорітомо. У свою чергу Мінамото-но Норійорі служив своєму клану і надалі, проте в 1193 був звинувачений в змові і страчений.

Період Хейан тривав, починаючи з 794 до 1185 року. У цей період відбулися серйозні культурні перетворення в Японії та поступове ухиляння від китайських тенденцій на користь самобутнього розвитку. Саме слово Хейан з японської перекладається як спокій, тобто його можна назвати часом миру та благополуччя. Однак цей період можна також назвати затишшям. Незважаючи на відсутність зовнішніх конфліктів, відбувалося безліч внутрішніх, невеликі битви з жителями острова Хоккайдо, з піратами у морях та протистояння з бунтівниками різного характеру. Внаслідок це стало однією з причин формування локальних загонів для підтримання порядку, які ближче до кінця періоду з озброєного натовпу перетворюються на повноцінний стан у суспільстві. Діти імператорів, яких усунули від престолонаслідування, очолили цей стан сформувавши власні військові клани. З часом представники цих родів почали займати власні земельні наділи, ставши феодалами того часу. Якщо у середньовічній Європі було таке явище як хрестові походи, то Японії сформувалося схоже, проте специфічне явище ченців-воїнів чи сохей. Вони діяли як політична та військова сила, формально подібне явище можна розглянути як специфічний, альтернативний концепт розвитку духовно-лицарських орденів. Великі храми мали землі, з яких могли прогодувати себе, а також досвідчених солдатів для захисту власних інтересів. Ні столична

¹ Хироаки С. Самураи: история и легенды...С. 181

² Хироаки С. Самураи: история и легенды...С.179

аристократія, ні імператор не могли нав'язати храмам того періоду умови, що не задовольняють останніх.

Столична аристократія у обличчі роду Фудзівара застрягла у постійних придворних інтригах і політичних протистояннях і одночасно ослабла фізично. Одночасно із цим імператори, за рахунок маніпуляцій змогли отримати значну частину влади у свої руки, у той же час провокуючи ворожнечу у власній родині. Конфлікт між экс-імператором, імператором офіційним і родом Фудзівара призвів до того, що представники цих сторін вирішили користуватися силою з боку, щоб відстоювати свої позиції. Цими силами і були самураї родів Тайра і Мінамото, які буквально за пів століття почали займати значні позиції при дворі.

Фактично, самурайський стан у обличчі родини Тайра зайняв міцні позиції у суспільстві у 1156 році після смути років Хоген. На той момент саме вони стали не просто зброєю у руках аристократії а повноцінними політиками, які вже самі нав'язували умови. Поступово рід Фудзівара занепадав, а імператорська влада знову стала формальною. Одночасно з цим клан Мінамото втратив свою велич і витіснявся ворожим кланом Тайра з усіх керуючих посад у державі. Бунт 1159 року це спроба союзу представників Фудзівара та Мінамото перегорнути ситуацію на свій бік, яка закінчилася їх поразкою і при цьому тільки сильніше укріпила позиції клану Тайра, які продовжували заглиблюватись у політику. Проте самовпевненість Тайра у своїх силах призвели до того, що у 1180 році останні представники основної гілки клану Мінамото розпочали повномасштабну війну у якій стрімко набирали перевагу. Тайра-но Кійоморі був видатним політиком і стратегом, але його наступники не розділили подібних навичок а після його смерті не змогли утримати ситуацію і програли війну у 1185 році. Мінамото-но Йорітомо не допустив помилок Кійоморі, і тому безпощадно знищив усіх своїх ворогів справжніх і потенційних, ставши правителем першого шьогунату. В історії Японії почалася нова доба, де долю країни вирішували самураї.

Розділ 2

2.1 Перший Шьогунат та правління Мінамото но Йорітомо

Самураї довгий час були лише військовими угрупованнями, і навіть їх вищі представники не могли втручатися у процес керування Японією. Фактичними лідерами протягом останнього століття періоду Хейан були імператори, які офіційно зрікалися титулу, і керували Японією з своїх резиденцій. Подібна практика з'явилася як протипага аристократичному роду Фудзівара який на той момент закріпився у адміністративному апараті і саме представники роду зосереджували владу у свої руках. Однак смута років Хоген 1156 року¹ коли через конфлікт двох відставних імператорів, змінила ситуацію і перевагу у країні зміг зайняти самурайський рід Тайра на чолі якого був Тайра но Кійоморі. Наступна смута у роки Хейдзі 1159 року тільки допомогла закріпити позиції роду і вже Тайра керували Японією². Однак рід Мінамото, який протягом цих конфліктів тільки втрачав свою силу, у 1180 році розпочав повстання, очолив яке Мінамото-но Йорітомо. Як було зазначено у минулому розділі, це призвело до початку війни Гемпей яка стала останньою масштабною подією періоду Хейан і перемогли цьому конфлікті Мінамото, а рід Тайра був повністю знищений. Це стало тріумфом самурайського стану і початком нового періоду, який отримав назву Камкура (1185-1333) в честь міста де знаходилась ставка Мінамото-но Йорітомо, стало саме закінчення цієї війни.

Період Хейан який охоплював роки з 794 до 1185, став фіналом формування середньовічної Японії, та на багато років вперед визначив історичний шлях країни. Самураї які з'явилися за цей період, окрім ролі професійних воїнів, також змогли зайняти позиції державної еліти. Клани під владою Мінамото стали на чолі країни. У протипагу знатним сім'ям, які

¹ Хогэн моногатари...176 с.

² Хэйдзи моногатари...288 с.

правили країною до шьогунату, самураї могли приймати рішення і фізично контролювати ситуацію, не звертаючись за допомогою до сторонніх сил.

Влада у обличчі японських імператорів фактично у всі часи була формальною. Вони були скоріше духовними представниками богів на землі ніж правителів. Однак подібна позиція часто не влаштувала діючих імператорів, що призводило до їх намагання повноцінно керувати державою. Як було згадано у першому розділі, у період Хейан з'явилась практика відставних правителів, які офіційно відрікалися від титулу і вже самостійно діяли через своїх наступників. І дійсно, для держави де влада ділилася між столичною аристократією, які не мали власних військових сил, подібна тенденція знайшла своє місце. Проте экс-імператори розділили долю офіційних правителів, ставши формальними особами. В свою чергу шьогун як лідер, що мав сильну армію як опору, міг повністю обмежувати владу як діючих імператорів і столичну аристократію так і экс-імператорів, залишаючи їх у ролі виключно духовних правителів¹. Однак фактично Мінамото-но Їорітомо інтегрував новий порядок у діючу систему. Так Кіото як офіційна столиця втрачала свою вагу, однак шьогун відомий також як бакуфу² отримував свій титул саме від імператора. Хоча варто додати, що термін бакуфу правильніше відносити до влади в цілому, в той час як шьогун це титул закріплений за конкретною особою і який передавався у спадок³, а саме слово можна перекласти як похідне похідний уряд⁴. Аристократія у свою чергу хоч і поступилася своїми позиціями, продовжувала існувати і навіть зберігала деякий вплив. До того ж, Мінамото протягом війни Гемпей отримали позитивну репутацію як серед духовенства так і серед простого населення. Напад сил Тайра на місто Нара, і його знищення підвищило симпатію людей до Їорітомо. Таким чином самурайське домінування у Японії мало легітимні права за рахунок формального визнання імператорською родиною, підтримку

¹ Брайант Э. Самураи: элитные войска...С.14

² Рай Дзё Сисэй. История сегуната...С.10

³ Носов К. С. Вооружение самураев...С.9

⁴ Брайант Э. Самураи: элитные войска...С.14

з боку духовенства і за рахунок цього серед населення, і при цьому аристократія знаходилась під контролем самурайського стану, що допомагало забезпечити нормальне адміністративне керування державою і надалі, з часом асиміляційні процеси змішують стару аристократію з самурайством. Таким чином нова держава мала могутню фізичну сили, вплив на адміністративну верхівку та сильного лідера у обличчі Йорітомо, все це забезпечило стабільність для нового порядку.

Варто також звернути увагу на самих самураїв як значну частину населення. Як було зазначено у першому розділі ці воїни пережили багато змін. Вони почали свій історичний шлях як озброєнні загони для підтримання порядку у державі. Їх діяльність давала досить часу для розвитку своїх бойових навичок, таким чином подібні угруповання розвилися у окремий соціальний стан. Так з часом з озброєних воїнів різного походження самураї поступово стали повноцінною елітною армією¹. У представників самурайських родів окрім професійного стилю бою сформувалися свої власні правила поведінки і поняття честі. Ближче до 11 століття цих воїнів за деякими окремими критеріями можна порівняти з європейськими лицарями. Подібні роди стали дійсно благородними, а їх вищі представники часто були людьми освіченими. І ще за півстоліття до війни Гемпей (1180-1185), самураї почали займати керуючі місця у державі². Таким чином конфлікт між родами Тайра і Мінамото хоч і призвів до змін у японській державі, однак на той момент вже був вшитий у саме суспільство. Смути років Хоген 1156 і Хейдзі 1159 були по суті закономірним результатом. Перша була як результат конфлікту відставного і діючого імператора, і після завершення дозволила роду Тайра, як союзникам переможця зайняти основні позиції у державі³⁴. В свою чергу друга смута стала початком конфліктів між самими самурайськими родами, а також значним кроком до влади військових у країні. Війна Гемпей хоч і мала значно

¹ Самураи. Средние века 200-1615 С.9

² Иэнага С. История японской культуры...С. 97

³ Хогэн моногатари...176 с.

⁴ Хэйдзи моногатари...288 с.

більші масштаби, але була завершальним етапом формування нового укладу, тобто закріплення самураїв як вищого прошарку населення¹.

Також хочу приділити трохи уваги самурайським традиціям, а саме сеппуку. Ритуальне самовбивство у сучасності прийнято вважати як спосіб воїна зберегти честь у певній ситуації і загинути без ганьби. Однак у гункі-моноготарі описані декілька інших деталей подібної процедури. Справа у тому, що для самураїв, як елітних воїнів з власними традиціями поширеним було отримання слави у битвах. Вбивство знатного противника та його обезглавлювання² чи збір бойових трофеїв могли сильно вплинути на стан воїна у суспільстві. У протизвагу цьому для самурая сеппуку це варіант коли ніхто не отримає славу за його життя і сам він не забруднить свою честь. Також подібне відношення було і до окремих речей, які могли бути трофеями. Так у повісті о смуті років Дзьокю описаний момент, коли один із самураїв знищив свої фамільні обладунки, щоб ті не дісталися ворогу як трофей³. Таким чином воїни, які опинилися у безвихідній ситуації і розуміючи що все одно помруть покінчать життя самогубством, і збережуть поважну пам'ять про себе. Для японців традиція пам'яті у ті часи була дуже важливою. Вважалося, що дух загиблої людини буде перебувати у спокої якщо його пам'ятають.

Сам титул шьогуну до 12 століття носили тимчасово командири, які вели війни проти варварських народів островів. Поки формувалася японська держава, часто велися війни з сусідами яких поступово витіснили на північ, і саме шьогун очолювали солдат в битвах проти них. Саме слово має китайське коріння і переводиться як головний воєначальник, в Японії суть терміну трохи змінилася і стала означати воєначальник у боротьбі проти північних варварів. Безпосередньо у період Камакура титул змінив своє значення на правителя-

¹ Пасков С. С. Япония в раннее средневековье. С.195

² Хироаки С. Самураи: история и легенды...С. 18

³ Ермакова А. М. Японские сказания о войнах и мятежах. С. 231

командира, і став постійним і спадковим¹. Так, нові японські правителі в деякій мірі стали подібні європейським монархам.

Васальна система, що сформувалася у Японії 12 століття виглядала наступним чином: шьогуна був головою держави і вищим воєначальником, а безпосередньо самураї які напряду служили у шьогуна називалися гокенін і за свою службу та вірність отримували привілеї від правителя. Від бакуфу подібні воїни отримували земельні наділи, рекомендації для служби при дворі імператора. Гокенін також часто отримували у володіння цілі провінції, що призводило до появи нових кланів. Будучі главами цілих родів, вони контролювали порядок на свої території і керували ними, в той час як вища влада надавала їм досить широку автономію. Таким чином окремі провінції були майже самостійними державами з власним військом. Окрім військової служби, гокенін мали обов'язок охороняти правителів. Так, існувало два види подібної практики – Кіото обаньяку, тобто охорона та супроводження діючого та відставного імператорів, і Камакура обаньяку – охорона ставки шьогуна². Таким чином потенційно самі вірні самураї, одночасно виступали як гвардія та наглядачі за імператорами.

Хоча фактично Мінамото-но Йорітомо став правителем нової держави, більшість тенденцій які домінували до нього залишились незмінними. Хоч місто Камакура і було резиденцією шьогуна, Кіото все одно залишало за собою роль центра країни. Адміністративний апарат залишився незмінним, з різницею, що з часом основні посади стали займати в першу чергу вихідці з самураїства. При цьому чиновники відносно рівномірно розмістилися і у Кіото і у Камакура, де на пряму працювали на шьогуна. Одним із нововведень стало створення спеціалізованого органу для регулювання прав самураїв, який отримав назву самурай докоро³. Хоча імператор знову втратив можливість

¹ Рай Дзё Сисэй. История сегуната. С. 9

² Стрельцов Д. В. История Японии. С. 95

³ Там само. С. 96

самостійно керувати країною, він все одно мав величезний вплив. Разом із цим практика відставних імператорів продовжила існувати.

Військовий лідер фактично уособлював всю владу у країні, але титул шьогуну у період Камакура розділив долю титулу імператора. Мінамото-но Йорітомо знищив усіх своїх потенційних противників, включаючи свого союзника у війні Гемпей Мінамото-но Йосінаку, з іншої гілки роду Мінамото, та власного брата Мінамото-но Йосіцуне. Йорітомо як сильний політик, який був основним обличчям у війні Гемпей, зміг отримати саме владу, однак його нащадки не розділили долю батька. Великий вклад у перемогу Мінамото був внесений завдяки роду Ходзьо. Саме у Ходзьо Токімаси, молодий Йорітомо був в'язнем і коли настав критичний момент, Токімаси як глава свого роду надав допомогу Мінамото. До того ж окрім союзу політичного, роди поєдналися кровно, бо дружиною Йорітомо стала Ходзьо Масако, яка народила йому двох синів. Таким чином рід зміг зайняти вагоме становище у Японії. Старші представники Ходзьо отримували титул сіккена, тобто радника при шьогуні, але з часом їх можливості тільки збільшувалися¹. У 1199 році Мінамото-но Йорітомо загинув впавши з коня². Цей епізод був символічний для народу, бо в історію Йорітомо ввійшов не як герой, а як хитрий та безжалісний політик. Існує навіть міф, ніби його кінь був наляканий привидом убитого Йосіцуне³, що відображає відношення людей до першого шьогуну. Однак у повісті о смуті років Дзьокю написано, що Мінамото-но Йорітомо скосила хвороба⁴. Вірогідно цей варіант міг бути створений як знак пошани, бо смерть від хвороби є менш невдалою ніж падіння с коня, для людини яка пів життя провела вершки. Так чи інакше, але смерть Йорітомо стала значною проблемою для тогочасного суспільства, яке переживало значні зміни⁶.

¹ Стрельцов Д. В. История Японии. С. 93

² Рубель В. А. Сьогун Санетомото: особа і політик // Східний світ, 2001. №1. С 107

³ Тёрнбулл С. Самураи. Военная история. URL: <http://militera.lib.ru/h/turnbull/04.html/> (дата звернення 13.04.2023).

⁴ Дейноров Э. История Японии. М.: АСТ, 2008. С. 79

⁵ Ермакова А. М. Японские сказания о войнах и мятежах. С. 217

⁶ Брайант Э. Самураи: элитные войска...С.15

Вже після смерті Йорітомо у 1199 році, Токімаса став регентом при його сині Санетомо у період між 1203 та 1205 роками¹. Так, рід Ходзьо в деякому сенсі став схожим на Фудзівару, що контролювали імператора до середини 12 століття. Окрім регентства представники роду займали усі передові пости у державі і контролювали всю владу самостійно. Ці події призвели до того, що бакуфу не мало єдності, шьогун намагався правити самостійно, Ходзьо ділили владу між собою, а імператор хоча і був обмежений все одно зберігав вплив.

Могутні храми які існували в Японії до періоду Камакура, під час війни Гемпей сильно постраждали. Через те, що більшість великих монастирів які тоді мали свої власні армії, підтримали Мінамото у війні Гемпей, Рід Тайра відповів жорстокою розправою і у 1181 році храмове місто Нара було спалено разом із монахами. Однак незважаючи на втрати, духовенство сильно зблизилося с діючим режимом. Проте монастирі все одно залишалися повноцінною окремою силою, як це було у період Хейан². Але практика набору сохей продовжила існувати³.

Перед тим як переходити до основних подій у період Камакура, варто приділити трохи уваги географії, населенню та економіці. Чотири найбільші острови Японії, а саме: Хонсю, Хоккайдо, Кюсю та Сікоку заселені нерівномірно. Серед них я виділю два Хоккайдо та Хонсю. В ті часи Хоккайдо не був частиною Японії а був землею айнів з якими час від часу японці вступали у конфлікти. Сам острів має суровий клімат і більша його частина була малозаселена. Проте у період Камакура японці вже почали спроби заселити Хоккайдо. Основним та найбільш заселеним із острові є Хонсю. Основними центрами на той момент можна назвати міста Кіото і Камакура по сумісництву ці області були і найбільш розвинутими. Через це більшість історичних подій проходили саме у цих місцях. Більшість населення було

¹ Брайант Э. Самураи: элитные войска...С.16

² Рубель В. А. Історія середньовічного Сходу: Підручник. К.: Либідь, 2002. С. 173

³ Японские монахи-воины 949-1603. С.14

сільським і в першу чергу зосереджено у центральних районах Хонсю, у той час як північ острова та гірські райони у центрі були слабо заселені.

Природні ресурси Японії дуже скупі. Земля на островах складна для обробки і має погану родючість. Для країни були характерні часті випадки масштабного голоду, що скорочував кількість населення та гальмував розвиток. Основною культурою що вирощується є рис який часто виступав як грошова одиниця. Саме за рахунок контролю над зерносховищами, ексі-імператори періоду Хейан змогли отримати значний вплив. однак у період Камакура розповсюджується тенденція користування китайськими монетами¹. Також у період Камакура у Японію з Китаю прийшла гончарна справа, яка розповсюдилась і з часом японці почали займатись виготовленням фарфору. У середині періоду у країну, з Кореї потрапив хлопок, який став вирощуватися і зайняв важливе місце у виробництві одягу у протипагу конопляним виробам². Через своє острівне становище, водяні ресурси зайняли важливе місце у житті японців. Проте у цьому аспекті можна спостерігати деякий парадокс. Традиції мореплавання були погано розвинуті у середньовічній Японії. Кораблі японців були досить примітивними і мали вузький функціонал. Вірогідно це було результатом замкнутості країни у ті часи, де більшість зав'язків з іншими державами мали торгівельний характер.

2.2 Смути років Дзьокю

Хоча Шьогунат Мінамото закріпив свої позиції маючи підтримку населення, духовенства та знищивши усіх можливих могутніх ворогів, однак вже через півстоліття у країні сталася нова смути.

На момент початку 13 століття у Японії була наступна картина: основні військові сили і більшість власників землі це самураї, аристократичні роди, серед яких все ще сильний рід Фудзівара, які втратили свої передові позиції, але все одно мали достатній вплив у Кіото і повсюди займали керуючі пости

¹ Стрельцов Д. В. История Японии. С. 106

² Иэнага С. История японской культуры...С. 130

у державі, і імператорська родина яка незважаючи на повний контроль з боку бакуфу, все одно мала можливості для дій. Окрім самураїв в Японії не було повноцінних армій які могли виступати як окрема політична сила, вже згадані армії монастирів були в першу чергу зайняті відбудовою своїх володінь. Очевидно, що самурайство було неоднорідним. Незважаючи на різне походження та матеріальне становище окремих воїнів, можна також виділити територіальне розділення. Землі Мінамото в першу чергу зосереджувалися у Східній Японії, і саме там були зосереджені найвірніші васали. У той же час Західні регіони належали Тайра, і навіть після їх знищення, вплив Шьогунату у цих провінціях був значно слабший. Таким чином стабільність у державі після смерті Йорітомо зменшилась. Ходзьо почали ділити владу паралельно зосередив увагу на знищення конкурентів, так, як це у свій час робив Йорітомо¹. Це стало можливістю для аристократичних родів Кіото та імператора прийняти спробу знищити Шьогунат.

Початком внутрішнього протистояння у бакуфу можна вважати конфлікт між новим шьогуном Мінамото-но Йорііе та родом Ходзьо на чолі якого стояв його дід Токімаса. Діючий правитель прийнявши свій титул виконував формальну роль у державі, однак на момент 1199 року Ходзьо ще не укріпилися при владі і тому Йорііе намагався відстояти можливість свого повноцінного правління. Окрім Ходзьо владу у бакуфу ділили між собою ще 12 найвпливовіших васалів, серед яких був і тесть діючого шьогуна Хікі Йосікадзу², який був сильною опорою для правителя, і до цього його рід був союзним для Йорітомо³. Однак незважаючи на подібну розстановку сил, у 1203 під час хвороби шьогуна, його тесть був убитий разом з найближчими родичами. Зроблено це було людьми Ходзьо і таким чином опір офіційного правителя було нікому підтримати. Вже через рік Йорііе змусили зректися титулу і підстригтися у монахи, після чого той і був убитий⁴. Новим

¹ Хироаки С. Самураи: история и легенды...С. 181

² Стрельцов Д. В. История Японии. С. 97

³ Ермакова А. М. Японские сказания о войнах и мятежах. С. 22

⁴ Рубель В. А. Сьогун Санетомо: особа і політик...С. 109

правителем став Мінамото-но Санетомо якому на той момент було лише 12 років і не маючи особистих навичок та підтримки у бакуфу, новий шьогун став маріонеткою у руках Ходзьо¹.

Після знищення зовнішніх ворогів, у Ходзьо почалися внутрішні протистояння. Ходзьо Токімаса вирішив змістити з посади шьогуну також і свого другого онука Санетомо. До влади мав прийти зять Токімаси Хірага Томомаса, який був представником однієї із дальніх гілок роду Мінамото. Однак його дочка Масако та син Йосітокі вирішили самостійно правити від обличчя Санетомо і змогли усунути батька, заславши того у вигнання в провінцію Ідзу, а Томомаса був убитий².

Знаходячись при владі, Масако ефективно керувала країною до 1219 року. Вірогідно для укріплення своєї влади вона домовилася з экс-імператором Готоба, що його син буде новим шьогуну замість Санетомо у якого нащадків не було. Подібний хід виглядає саме як політична домовленість, хоча вірогідно що у Санетомо не могло бути дітей фізично. Діючий шьогун мав усиновити одного з нащадків імператора таким чином формально продовживши рід Мінамото і одночасно усунути його від претензій на імператорський титул. Однак договір не був виконаний, і коли у 1219 році Санетомо був убитий своїм племінником, який через час і сам загинув³. Так не залишилось прямих нащадків Мінамото-но Йорітомо, а Готоба не відіслав свого сина у Камакура. Так виникла питання наслідування титулу шьогуну, яким було вирішено зробити Йоріцуне (1218-1256) з роду Фудзівара, який приходився дальнім кровним родичем клану Мінамото. Новий правитель мав лише рік від народження і знову було очевидна його роль у державі.

У 1221 році экс-імператор Готоба фактично об'явив війну роду Ходзьо⁴. Він призвав всі лояльні йому сили змістити клан регентів і при цьому

¹ Рубель В. А. Сьогун Санетомо: особа і політик...С. 106

² Ермакова А. М. Японские сказания о войнах и мятежах. С. 22

³ Рубель В. А. Сьогун Санетомо: особа і політик...С. 109

⁴ Брайант Э. Самураи: элитные войска...С.16

зберегти шьогунат. Готоба збирався скористатися тим, що Ходзьо вели свої справи не офіційно і не мали широкої підтримки чи воїнської репутації. Таким чином вірогідно самураї Мінамото мали підтримати саме легітимну сторону імператора, який в свою чергу виділяв заслуги клану Мінамото і не перечив їх правам на владу¹. Однак всі Східні провінції залишилися лояльними шьогунату. Ще до 1221 року экс-імператор вже знайшов союзників у Західних провінціях Японії та серед столичної аристократії, але ці сили були розрізнені.

Переходячи до самої смуті років Дзьокю варто зазначити, що основним джерелом по цій темі є вже згадана повість о смуті років Дзьокю. Жанр гункі-моноготарі до якого належить твір, представляє із себе творчу розповідь про окремі події. Більшість подібних повістей було створено саме у період Камакура, тобто під владою Мінамото і роду Ходзьо. Таким чином деякі з цих творів можна описати сучасною мовою як ідеологічне замовлення. Наприклад, Мінамото які є учасниками подій смут Хоген і Хейдзі у одноіменних повістях показані героїчно. Так і у повісті о смуті років Дзьокю, представники клану Ходзьо показані людьми слова і честі, при цьому їх тіньова діяльність можна сказати зафарбована. В той же час экс-імператор Готоба описаний як людина егоїстична та несправедлива.

В повісті о смуті років Дзьокю причиною повстання экс-імператора Готоби став особистий конфлікт з Ходзьо Йосітоки. За текстом у Готоби була улюблена танцівниця-сірабьосі яку звали Каменгіку. Экс-імператор був настільки захоплений нею, що захотів виділити їй власний маєток Нагає в Сеццу. Однак це була власність Йосітоки пожалувана йому від самого Мінамото-но Йорітомо і тому виник конфлікт, де экс-імператор вимагав Ходзьо уступити, а вони в свою не хотіли віддавати пам'ятний наділ². Відмова залишити маєток з землею розізлила Готобу, на що він зізвав раду у столиці де вирішив розпочати війну заручившись допомогою колишніх васалів Тайра та

¹ Стрельцов Д. В. История Японии. С. 97

² Ермакова А. М. Японские сказания о войнах и мятежах. С. 219

незадоволених самураїв зі Східних провінцій, а також відставний імператор на ім'я Дзюнтоку (1210-1221) Продовжуючи тему конфлікту варто розширити описання повісті. Вірогідно поділ наділу став лише офіційним приводом, за текстом Готоба майже одразу після того як отримав відмову віддати маєток розпочав діяти, що було би неможливо без підготовленого ґрунту. До того ж союзники повсталого государя в більшості своїй були представлені людьми у яких були власні образи на Мінамото чи на Ходзьо. Таким чином знищення роду регентів було можливістю для імператорів та столичних аристократів заволодіти реальною владою у державі, при цьому залишивши уклад незмінним, що не мало викликати незадоволення серед самураїв.

Екс-імператор поставив чітку ціль повстання – вбивство Ходзьо Йосітоки та його наближення. Для цього в Кіото зібралася армія одним із командирів якої став Фудзівара Хідеясу. Готоба не був впевнений про обраний момент для війни, у повісті навіть сказано, що государ спитав у майстрів ін'янь щодо часу для повстання, на що вони порадили почати пізніше. Але екс-імператора переконали в необхідності стрімких дій, бо у бакуфу могли дізнатися про наміри столиці¹. Тому у червні 1221 року наказав провести напад на маєток Іга Міцусуе який був одним із родичів Ходзьо і був вірним їм. Був зібраний великий підрозділ воїнів командиром якого став Танайосі чия родина у минулому служила роду Тайра. У ході битви Міцусуе загинув, а маєток був спалений, однак його люди вже відправились з новинами до Камакура².

В той же час у столиці було видано указ від Готоби згідно з яким майже всі найвпливовіші клани мали виступити проти Ходзьо. У послані було вказано, що після смерті Санетомо всі його прямі васали мають виконувати волю государя, а Ходзьо Йосітоки був виставлений як зрадник, що захопив владу прикриваючись малолітнім шьоґуном Йоріцуне. При цьому було також зазначено, що всі хто не виконують волю екс-імператора будуть страчені.

¹ Ермакова А. М. Японские сказания о войнах и мятежах. С. 221

² Там само. С. 222

Серед тих, хто мав отримати указ були клан Такеда із провінції Кай та клан Огосавара із провінції Сінано які були вихорцями із роду Мінамото і по сумісництву їх найвірнішими васалами. Однак першим послання отримав правитель землі Суруга – Міура Йосімура, який відразу сповістив Йосітоку і виступив на його боці. Гонці, що мали донести послання до інших правителів Західних провінцій були перехоплені. Так, про указ государя дізналися не всі, а більшість тих, хто інформацію отримав все одно відкрито виступили на боці Ходзьо. Було відправлено відповідь на указ, де экс-імператор був осміяний, начебто йому було недостатньо щедрих дарів і Йосітоке був несправедливо засуджений до смерті. Також представники Камакура показали серйозність своїх намірів, і заявили що відправляють величезну армію до Кіото.

Столичні війська вирушили на зустріч силам Камакура. Хоча у повісті вказано що армія Ходзьо мала більше сотні тисяч воїнів проти кількох десятків, але вірогідніше що на боці бакуфу просто була значна перевага у декілька тисяч. До того ж у рядах лояльних экс-імператору був розлад. Командири розходились у своїх намірах і вже після кількох зіткнень починали відступати. В окремих місцях воїни навіть не вступали у битву, а тікали побачивши як швидко просувається ворог. Дізнавшись про це, Готоба зібрав усіх хто міг битися у Кіото і почав готуватися до битви. Солдати розібрали мости через Удзі і Сету, і там зайняли оборону.

Проте незважаючи на зручні позиції війська повстанців були знищені. Серед останніх союзників Готоби майже не залишилось повноцінних воїнів і тому солдати Камакура швидко зайняли столицю. Всіх вищих керівників повстання було вирішено покарати засланням у різні віддалені провінції¹ у той час як воїнів що залишились наказали стратити. Так у тому ж 1221 році завершилася смуту років Дзьокю.

¹ Брайант Э. Самураи: элитные войска...С.16

Підводячи висновки варто сказати, що кінець смути став переможним моментом не для шьогунату а для клану Ходзьо. Протягом всієї повісті відношення підданих і союзників до Йосітоки схоже на відношення до володаря. Коли васали Мінамото отримали наказ від экс-імператора, то вони відразу зайняли сторону регентів, при цьому підтверджуючи свою відданість клятвою роду Мінамото¹. Тобто Ходзьо у повісті фактично сприймалися як правителі. Разом із цим смута, у деякому сенсі, була позитивною подією для діючого укладу. Вцілілі після війни Гемпей союзники роду Тайра були розбиті і втратили свою можливість взяти реванш. Прихильники старого порядку серед роду Фудзівара були покарані засланням при цьому звільнивши багато місць у столичній адміністрації. Втрати самураїв Камакури за повістю нараховували приблизно чотирнадцять тисяч, що з одного боку величезна цифра, проте в країні, де кількість воїнів тільки збільшувалася це дозволило розгрузити навантаження на все самурайство. Також ті воїни, що довели свою вірність і показали себе в бою отримали нові титули, а разом із цим землі. Так Ходзьо змогли поширити свій вплив далі на західні провінції, розмінюючи там вірних їм васалів.

Також кінець смути став початком для значних у майбутньому подій. Так як імператор Тюкьо який правив на той момент був сином повсталого экс-імператора Дзюнтоку, його змістили з престолу і новим государем став Го-Хорікава (1221-1232). Він передав свій титул своєму синові Сідзьо який правив до 1242 року, після чого і виникла нова проблема. Столична рада вирішила що наступним імператором у 1242 році буде другий син Дзюнтоку, що не сподобалось діючому регенту Ходзьо Ясутокі. Через це він наказав поставити на престол Го-Сагу (1242-1246) який приходився сином экс-імператору Цутімікадо (1198-1210) що під час смути не підтримав повстанців². Го-Сага у свою чергу у 1246 році зрікся титули і замість себе залишив спершу свого сина Го-Фукакусу до 1259 а після назначив на посаду імператора його

¹ Ермакова А. М. Японские сказания о войнах и мятежах. С. 235

² Рай Дзё Сисэй. История сегуната. С. 302

молодшого брата Камеяму¹. Перед смертю у 1272 році, Го-Сага заповів титул тільки за своїм молодшим сином, що призвело до розділення імператорської родини на дві гілки. Щоб уникнути можливих конфліктів у питання наслідування престолу втрутилася влада Камакура і привести обидві сторони к компромісу. Тому починаючи з 1287 року, коли імператором став син Го-Фукакусу, правителями ставали по черзі представники обох гілок, проте це рішення тільки сприяло поступовому нарощуванню ворожнечі в імператорській родині.

Отже, за 36 років існування шьогунату сталося багато важливих подій. Самураї протягом цього часу все сильніше захоплювали основну владу у Японії витісняючи аристократичні роди та імператорську родину. Поява нового адміністративного центру в Камакура сприяв розвитку інших регіонів країни а не тільки столичного як це було у період Хейан. До того ж це дозволило ефективно розподілити управління для самураїв, не впроваджуючи нові органи влади у Кіото. Смути яка сталася у 1221 році дозволила шьогунату знищити своїх ворогів, при цьому не роблячи перший крок і не провокуючи населення на невдоволення агресивною політикою, при цьому прискоривши процес зміни старого аристократичного порядку. Самураї почали займати все більш значущі пости у державі². Проте назва шьогунату і сам титул шьогуна стали формальними. На момент смути вже не залишилось вищих представників роду Мінамото. Йорітомо самостійно знищив усіх своїх родичів які на його думку могли претендувати на владу. Після смерті Санетомо, рід Ходзьо почав повністю управляти бакуфу і обирати правителів на власний розсуд. Так, фактично державний уклад можна було б назвати шьогунат Ходзьо, але цей клан протягом свого панування все одно займав регентську позицію.

¹ Стрельцов Д. В. История Японии. С. 102

² Иэнага Сабуро. История японской культуры. С. 97

2.3 Час “спокою”

Після 1221 року Японія зміцнила своє становище. Основні внутрішні вороги були знищені, імператорська родина та столична аристократія втратили свій вплив і багато земель, а шьогунат тільки збільшив своє значення для держави¹. Так, очевидно що у країні до нападу монголів у 1274 році траплялися між особові збройні конфлікти, однак у більшості вони мали локальний характер і не загрожували регентам клану Ходзьо. До того ж після смути рід зміг впливати на обрання нового імператора. Так у 1221 році новим правителем був обраний Гохарікава (1221-1234).

Проте незважаючи на всі названі моменти у Японії міг спалахнути ще одне масштабне протистояння. У 1224 сталася засуха і одночасно з тим від хвороби помер Ходзьо Йосітока. Його сестра Масако опинилася у ситуації, коли титул регента мав перейняти старший син загиблого – Ясутокі. Однак у нього було восьмеро молодших братів, частина з яких приходились йому єдинокровними і були від жінки з роду Фудзівара, що і сама почала претендувати на владу після смерті Йосітоки. Інтриги продовжились навіть після того, як Ясутокі віддав своїм братам більшу частину спадкових земель залишивши собі тільки невеликий наділ і титул регента. Його мачуха разом зі своїм братом Фудзиварою Міцумуне почала готувати заколот з ціллю поставити свого сина Сіро Масамуне на місце регента і при цьому віддати титул шьогуна її зятю Санемасі який також походив з роду Фудзівара. Для втілення своїх бажань вони намагалися домовитися з кланом Міура а саме з Йосімурую який за три роки до цього бився на боці Ходзьо під час смути. Ситуація швидко мінялася, однак завдяки діям Масако, вдалося зупинити підготовку заколоту. Про братів і мачуху Ясутокі почали поширюватися плітки, які дісталися і до Масако. Користуючись своїм авторитетом і вірністю Йосімури вона дізналася від нього хто саме наполягає на діях проти роду Ходзьо. Маючи цю інформацію Масако скликала раду з воєначальників на

¹ Брайант Э. Самураи: элитные войска...С.16

який вирішили відправити у заслання Міцумуне і його сестру як лідерів підготовки заколоту¹. Таким чином країна після одного масштабного протистояння за владу майже потрапила ще в одне. Клан Ходзьо у свої політиці сильно вийшов вперед чим тільки створював собі нових ворогів. Багато могутніх родів також хотіли отримати владу, а менші вірогідно не хотіли підкорятися регентам, що прикривались ім'ям Мінамото.

У 1225 році померла Ходзьо Масако і Ясутоку був змушений зайняти титул регента без її підтримки. В умовах загрози для всього роду Ходзьо і можливої нової війни Ясутоку вирішив вести більш ліберальний підхід до справ. Бакуфу було розширено і окрім регентів у шьогуна з'явилися офіційні місця для радників з якими правитель мав обговорювати свої рішення. Окрім цього були зменшені податки з населення та було організовані нові загони охорони для міст зокрема для Кіото створили нічну кострову стражу. Однак найголовніше за регентство Ясутокі це видання у 1232 році самурайського уставу під назвою Список покарань, який включав до себе 51 статтю. Це дозволило зрівняти досить розрізнений в окремих регіонах клас воїнів і закріпити їх положення у суспільстві. Устав проіснував і був актуальний до періоду Токугава. Протягом правління Ясутокі країна знаходилась у досить спокійному положенні і окрім локальних недовгих протистоянь конфліктів не було. Сам Ясутокі увійшов в історію не тільки як ідеальний політик² але можна сказати і приклад образу ідеального самурая. Він виконував обов'язки воїна і проявляв повагу до своїх старших родичів незважаючи що за титулом був одним із перших у державі. В своєму ставленні до підданих іноді навіть доходило до того, що Ясутокі власними коштами оплачував борги своїх самураїв чи відкривав резерви для простого народу у випадках голоду³. Фактично починаючи з 1224 по 1242 роки Японія отримала можливість проіснувати у мирі. У протизагуг залізній політиці Мінамото-но Йорітомо і

¹ Рай Дзё Сисэй. История сегуната. С. 286

² Стрельцов Д. В. История Японии. С. 100

³ Рай Дзё Сисэй. История сегуната...сС. 288

інтригам клану Ходзьо, Ясутокі на час свого правління зміг продовжити розвиток нового укладу що склався у 1185 році, при цьому не викликаючи масштабних протиріч чи сильного невдоволення якоїсь із політичних сил і одночасно з цим роблячи кроки на зустріч простого населення.

У 1242 році Ясутокі помер і місце регента зайняв його онук Ходзьо Цунетокі, який продовжив політику свого діда. Однак новий регент сильно захворів у 1246 році. Вірогідно знаючи, що він скоріше за все не зможе пережити хворобу, Цунетокі зрікся титулу і після ради з наближенням назначив на нього свого молодшого брата Токійорі. Разом із цим нарощувалась опозиція клану Ходзьо. У 1244 році Йоріцуне змусили залишити місце шьогуна на користь його сина Йоріцугу. Але старий правитель все одно залишився у Камакура і вирішив захопити владу користуючись допомогою Міцутке із роду Нагосе. Клан цей був однією із гілок Ходзьо і при цьому займав значно нижче становище за них. Проте Токійорі дізнався про можливий заколот і прийняв рішення заслати Міцутке у провінцію Ідзу, а колишнього шьогуна до Кіото. А втім справу вже було розпочато і один із вірних Йоріцуне васалів на ім'я Ясумура із роду Міура вирішив повалити Ходзьо власними силами. На підготовці повстання наполягали його родичі а в більшості брат Міцумура що був вірним слугою засланого шьогуна. Солдати Міура збиралися у Камакура, однак через нерішучість самого Ясумури про це дізналися Ходзьо. У 1247 році на Міура було здійснено напад, результатом чого стала загибель всього роду.

2.4 Монгольські вторгнення 1274 і 1281 років

Протягом того часу, коли у Японії тільки закріплювався самурайський уклад недалеко на заході велися величезні руйнівні війни. Монголи під проводом Чингісхана вторглися на територію Китаю, який на той момент не зміг дати повноцінного опору через свою роздробленість. До кінця другої половини 13 століття монголи зайняли більшу частину Східної Азії, проте їх завойовницькі інтереси не зменшувалися. Очевидно, що монгольські війська

на той момент були самими могутніми у азіатському регіоні. Маючи впевненість у своїх силах, вони продовжували свої військові компанії і тому напад на Японію, незважаючи на перешкоду у вигляді моря, був тільки питанням часу. Безпосередньо вторгнення в Японію проходило під час влади хана Хубілая (1260-1294) який протягом кількох років відправляв на острови посланців з вимогами прийняти васальну залежність¹. Однак не отримавши відповіді, Хубілай вирішив здійснити напад на Шьогунат Мінамото². Для цього Хубілай скористався Кореєю як своїм васалом. Монгольської вершники були непереможні у відкритому бою на суходолі, при цьому зовсім не знайомими з практикою переміщень по воді. Одночасно з тим життя Кореї було достатньо пов'язано з морем і на той момент країна мала непоганий флот, яким разом із екіпажами був використаний для переміщення монгольської армії. Так у 1274 році почалося перше монгольське вторгнення в Японію (додаток 5).

Перед тим як переходити саме до військового протистояння, необхідно приблизно окреслити сторони і їх підготовку до зустрічі. Вірогідно монголи не вважали японців серйозним ворогом і тому для нападу було виділено 25 тисяч воїнів і кілька тисяч корейських моряків³. З одного боку це досить велика армія, але очевидно що її навряд чи би хватило щоб змусити Японію склонитися перед Хубілаєм. Такої кількості солдат було б недостатньо щоб закріпити за собою якісь території і одночасно атакувати і скоріше за все, монголи розраховували злякати своїх ворогів низкою стрімких виграшних нападів. До того ж з собою монголи взяли порохову зброю⁴. В свою чергу варто також виділити кілька слів для опису японських сил. Самураї були основною бойовою одиницею Японії і за своїми особистими якостями це професійні воїни. Проте на той момент самурайські традиції передбачали в

¹ Дейноров Э. История Японии. М.: АСТ, 2008. С. 80

² Брайант Э. Самураи: элитные войска...С.16

³ Брайант Э. Самураи: элитные войска...С.16

⁴ Тёрнбулл С. Самураи. Военная история. URL: <http://militera.lib.ru/h/turnbull/05.html/> (дата звернення 13.04.2023).

першу чергу дуельне протистояння¹. Починаючи битву, японські воїни обирали для нападу одного ворога а після перемоги змінювали противника. Так і озброєння з обладунками були не пристосовані до стройового протистояння. Обладунки тогочасних самураїв були легкі і не були розраховані щоб витримати сильні удари у ближньому бою. Зброя також розкривала свій потенціал в битві один на один. Відома всьому світу катана – це чудова зброя, проте дуже не ефективна при битві пліч о пліч. Нагіната яку фактично можна назвати дровковою катаною, наслідувала цю слабкість. До того ж самураї не використовували щити. В результаті єдиною зброєю, використання якою не потрібно було адаптувати під нового ворога був лук. Однак на острові Кюсю, куди монголи повели свій флот, традиції дальнього бою були слабкіші і луки уступали лукам самураїв з інших островів Японії². Таким чином можна сказати що у певній мірі обидві сторони були не готові, тому результат протистояння був доволі очевидним.

У листопаді 1274 року, монгольський флот атакував острови Цусіма та Ікі³. Незважаючи на те, що бакуфу, за рахунок шпигунів у Кореї, було відомо про наміри Хубілая, гарнізони островів не змогли вистояти перед ворогом, що призвело до знищення майже всього їх населення. Окрім кількісною переваги монголів, варто також зазначити, що віддалені території Японії були значно слабше розвинуті і тому на Цусімі та Ікі вірогідно не було масштабних оборонних споруд. Продовження наступу було направлено на північ острова Кюсю. У середині листопада монголи почали висадку у бухті Хаката, де їх зустріли армія японців які перші почали атаку. Наступ самураїв представляв із себе спробу удару кінних лучників, що мали перейти у ближній бій і розчавити ворога, однак монголи вступили в бій у пішому строю, і тому змогли змусити японців відступити. А втім завойовниками, незважаючи на перемогу, було

¹ Брайант Э. Самураи: элитные войска...С.17

² Тёрнбулл С. Самураи. Военная история. URL: <http://militera.lib.ru/h/turnbull/05.html/> (дата звернення 13.04.2023).

³ Гаджиева Е. Страна Восходящего Солнца...URL: https://historylib.org/historybooks/Ekaterina--Gadzhieva_Strana-Voskhodyashchego-Solntsa--Istoriya-i-kultura-YAponii/25/ (дата звернення 26.11.2022)

вирішено відступати. Вірогідно самураї все ж таки змогли нанести достатньо сильний удар, щоб ворог був змушений перегрупувати свої сили¹. До того ж бакуфу організувало війська по всій країні і підкріплення було направлено на Кюсю. В будь-якому випадку монгольський флот почав відступ, але сили природи зіграли на стороні японців, і на морі почався тайфун, що знищив сили вторгнення, лише частина кораблів змогла дібратися до континенту².

Перший напад монголів був невдалий, і обидві сторони зробили висновки. Фактично вторгнення 1274 року стало знайомством на полі бою. Монголи зрозуміли, що неможна недооцінювати японців, а ті в свою чергу побачили інший підхід до війни³. Хубілай на деякий час відклав планування нового вторгнення зосередивши свою основну увагу на півдні Китаю. Японська влада в свою чергу почала організовувати повноцінну берегову оборону на випадок нового нападу. Було побудовано кам'яні укріплення на березі бухти Хаката, а також бакуфу підготувало резерви для мобілізації. Також був створений спеціалізований флот з невеликих кораблів основною задачею яких було напасти на ворожі кораблі під час висадки десанту противника.

У 1275 та 1279 роках монголи також намагалися підчинити Японію шляхом дипломатичного залякування, однак подібні вимоги бакуфу ігнорувало а послів було наказано вбивати⁴. Все йшло до початку нової війни і у кінці 1279 року монголи почали готуватись до повторного вторгнення. Захоплення південного Китаю дало Хубілаю поповнення у вигляді великого флоту. Таким чином на момент 1281 року монголи зібрали дві величезні флотилії. Перша армада відплила із Кореї став авангардом і нараховувала приблизно 900 кораблів з екіпажами та 40000 солдат для наступу. Другий флот був врази масштабніший і мав більше 3000 кораблів з 100000 армією. На цей

¹ Жуков А. Е. История Японии. С древнейших времён до 1868 г. М.: Институт востоковедения РАН, 1998. Том I. 659 с.

² Рубель В. А. История середньовічного Сходу. С. 193

³ Носов К. С. Вооружение самураев...С.10

⁴ Рай Дзё Сисэй. История С. 288

раз подібне військо могло повністю завоювати Японію. Перша флотилія, як і планувалося, здійснила напад на острів Цусіма, проте гарнізон зміг дати відсіч і тому монголи були вимушені змінити напрям атаки через Ікі¹. Подальший наступ на Кюсю став величезною проблемою. Через те, що другий флот затримувався, авангард не міг повноцінно висадити десант. У ході запеклих боїв, японці гідно утримували оборону користуючись своєю перевагою у дальньому бою. На невеликих човнах самураї проводили нічні рейди на флот ворога, у ході яких валили свої щогли і по ним брали на абордаж ворожі судна, після чого спалювали їх². Так, перший флот був змушений припинити свій наступ і чекати підкріплення, яке вже знаходилося на підході. А втім напад усіх монгольських сил так і не відбувся. 15 серпня 1281 року почався неймовірних масштабів тайфун, що знищив флотилію монголів. Японцями цей рятівний дар природи був названий камікадзе чи божественний вітер.

Вторгнення було катастрофою для імперії монголів, окрім втрат під час боїв, тайфун потопив половину об'єднаної флотилії разом із солдатами. Думки щодо нових спроб підчинити острови так і не стали реальністю. Японія в свою чергу святкувала тріумф. Оборона узбережжя у 1281 році була найефективнішим засобом для боротьби з ворогом, що мав кількісну перевагу. Берегові укріплення дозволили закрити усі слабості самурайського війська. Основою оборони був дальній бій і маючи захист у вигляді валу, воїни безкарно вели обстріл. Також за рахунок того, що самураї на той момент це все ще кінні лучники, японці мали змогу активно змінювати позиції у випадках коли ворог атакував з двох або більше напрямів. Човни, на яких самураї здійснювали рейди на кораблі ворога теж мали велике значення. Як було зазначено вище, самураї в першу чергу воїн-дуеліст, а нічна атака на великий корабель скоріш за все викличне паніку як мінімум серед екіпажу. В свою чергу невеликий загін самураїв зможе швидко вбити ворожих командирів і відступаючи пошкодити судно чи взагалі повністю його знищити. Так,

¹ Жуков А. Е. История Японии. 659 с.

² Рай Дзё Сисэй. История сегуната. С. 288

основний вклад у перемогу японців внесли сили природи, проте незважаючи на це, можна сказати, що після першого вторгнення були зроблені правильні висновки і створена дійсно ефективна оборона.

Проте незважаючи на перемогу, в деякому сенсі вона викликала нові проблеми для держави. У битвах з монголами брало участь багато самураїв, деякі з яких змогли проявити себе. За це вони чекали нагород від бакуфу у вигляді земель і титулів. Але Японія на той момент просто не могла дозволити собі подібні акції. Так, втрати у війні були значні, однак на подарунки від держави претендувало також і духовенство. Справа у тому, що до 15 серпня 1281 року японці розуміли усю загрозу. По всій країні у храмах молилися за перемогу і знищення ворожого флоту тайфуном сприймалося як допомога від самих богів¹. Тому значна частина сект вимагало від бакуфу виділити їм почесні за подібну роботу. Таким чином Японія опинилася у кризі, де величезна кількість коштів та ресурсів витрачались на воїнів та духовенство, до того ж загроза монгольського вторгнення все ще була можливою і підготовка на цей випадок не відмінялася ще досить значний проміжок часу. Позиція Ходзьо у державі стала нестабільною, так як на нагороди претендувало багато людей, і задовольнити усіх було неможливо.

2.5 падіння Шьогунату Камакура

Після завершення війни з монголами у 1284 році новим регентом при шьогуні став Ходзьо Садатокі якому на той момент було 14 років. Особистий вплив клану на той момент сильно зменшився через те, що глава роду Адаті на ім'я Ясуморі приходився регенту дідом за материнською лінією і за традиціями поваги до старших вже тільки завдяки цьому мав значне положення у державі. Дійшло до того, що він почав претендувати на місце управителя при роді Ходзьо, яке на той момент займав Тайра Йоріцуна. До цього ще додалася конфліктна ситуація, коли син Ясуморі – Мунекаге заявив що може носити фамілію Мінамото, бо начебто його прадід був сином самого

¹ Брайант Э. Самураи: элитные войска...С.18

Йорітомо. Підтвердженнь цьому не було, однак і не можна чітко сказати які цілі переслідував Мунекаге. З одного боку заявити себе як родича Мінамото могло підвищити його престиж серед самурайської верхівки. З другого, це могла бути претензія на титул шьогуну. А втім незважаючи на істинні наміри Мунекаге, Йоріуна вирішив скористатися ситуацією. Він заявив, що прийняття фамілії Мінамото є спробою незаконно зайняти місце шьогуну і тому зібравши воїнів атакував клан Адаті і знищив його. Таким чином Йоріцуна на деякий час зміг закріпити позиції роду Ходзьо і свої особисті як радника регента і управителя, поступово готуючи план по повному захопленню влади у державі. Однак тут Йоріцуна зазнав невдачі. У 1289 році коли підготовка до захоплення влади почалася, про це дізнався Садатокі і наказав стратити Йоріцуну і замінив шьогуну Кореясу (1266-1289) на сина екс-імператора Го-Фукакуси – Хісаакіру (1289-1308). Таким чином на період свого регентства Садатокі зміг самостійно зайняти домінуючу позицію у державі, незважаючи на вплив свого управителя. На деякий час припинилися внутрішні конфлікти у бакуфу. Проте з посиленням влади Ходзьо, вони поступово тільки збільшили кількість своїх противників, які чекали слушного моменту для початку дій.

Проблеми у Японії знову дали про себе знати під час регентства Ходзьо Такатокі у 1315 році¹. Маючи на той момент стабільну позицію у державі і значну владу, Такатокі всю політичну діяльність переклав на своїх радників, а сам він присвятив своє життя розвагам. Деякий час подібна ситуація не викликала проблем, проте приблизно за кілька років до 1321 управителем клану Ходзьо став Нагасакі Такасуке². На своєму пості він мав величезні обов'язки і можливості, якими користувався. Так, під час його діяльності значно збільшилися випадки корупції з різних питань. Дійшло до того, що у 1321 році виник конфлікт щодо меж земельних володінь у провінції Муцу між

¹ Жуков А. Е. История Японии. С древнейших времён до 1868 г. Том I. М.: Институт востоковедения РАН, 1998. 659 с.

² Рай Дзё Сисэй. История сегуната...С. 300

двома родичами. Бажаючи розширити свої наділи, обидва відправили до Такасуке хабарі і обидва були їм прийняті, але проблема вирішена не була. У відповідь на це у провінції почалося повстання самураїв, яке війська бакуфу не змогли придушити¹. Фактично таким чином бунтівники відмовлялися від зв'язку з шьогунатом і від виплат данини, і з одного боку це не на стільки страшна поразка, яку можна було з часом виправити на перемогу, але з іншого ця ситуація мала символічний характер. Подібний акт показував, що клан Ходзьо слабкий і не здатний силою тримати владу над самураями і це додавалося до їх вже забрудненої репутації маніпуляторів, корупціонерів що не мали легітимної влади, а лише прикривалися фамілією Мінамото. Ситуація погіршилася коли у роді Ходзьо почали виникати нові протиріччя. Такатокі вирішив позбавитися управителя свого клану, через особистий конфлікт, але зазнав невдачу після чого інформація про це поширилася країною. Невдоволення кланом регентів призводило до локальних повстань от місця к місцю і в результаті цим скористалася одна особа.

У 1318 році новим імператором став Го-Дайго². На той момент ще імператорська родина ще була розділена на дві гілки і саме рід Ходзьо заради компромісу міняли государів щоб представник кожної гілки міг отримати титул. Однак для столичної аристократії і імператорів в цілому подібний уклад викликав невдоволення. Ходзьо за своїм походженням не були настільки благородними як Мінамото та їх положення фактично як вищої влади не було легітимним і можливість з їхньої сторони змінювати імператорів за бажанням була обурливою. Подібну думку розділяв і Го-Дайго і протягом свого правління почав збирати союзників у боротьбі проти диктатури Ходзьо³. Один із прихильників государя Фудзівара Сукетомо у 1324 році отримав наказ заручитися підтримкою одного із представників бокової гілки Мінамото із

¹ Рай Дзё Сисэй. История сегуната...С. 301

² Елисеефф В., Елисеефф Д. Японская цивилизация / пер. с франц. И. Эльфонд. Екатеринбург: У-Фактория, 2005. 528 с.

³ Брайант Э. Самураи: элитные войска...С.19

провінції Сінано та ще кілька знатних родів¹. Про це дізналися Ходзьо і діючи на упередження знищили можливих союзників імператора, а у 1325 році захопили у полон і самого Сукетомо. Стало очевидно, що Го-Дайго готує виступ проти шьогунату², але фактичних доказів цьому не було і тому між Такатокі та імператором почав нарощуватися конфлікт, який переріс у відкрите протистояння у 1331 році³.

Фінальною причиною початку повномасштабної війни у Японії стало нове вирішення щодо наслідування престолу. Го-Дайго походив з гілки згаданого вище імператора Го-Фукакуси і посилаючись на заповіт його батька Го-Сага хотів зберегти свій титул. Однак подібне можна було зробити тільки з дозволу регента, а Такатокі вирішив продовжувати політику компромісу і тому відмовив Го-Дайго у його проханні. У відповідь на це ще діючий імператор разом з придворними аристократами та своїм сином Морінагою почав готувати повстання. На свою сторону він зміг залучити деякі значні храми з їх арміями сохеїв. Про заколот дізнався Такатокі і у 1331 році відправив війська на придушення опозиції Го-Дайго. Через те, що повстанці ще не встигли зібрати основні сили, самураї Ходзьо зайняли Кіото і заарештували частину союзників государя. Проте сам імператор разом з лояльними йому воїнами укриття знайшов в укріпленому храмі Касагі неподалік від міста Нара⁴. В той же час вірний імператору самурай на ім'я Кусонокі Масасіге, який походив з віддаленої гілки роду Мінамото, зайняв фортецю Асакаса у провінції Каваті. На союзників імператора почали наступати сили Ходзьо, які з часом заволоділи фортецею а Кусонокі втік. Одночасно з цим було захоплене укриття імператора, а сам він був засланий на острів Окі у 1332 році⁵.

¹ Жуков А.Е. История Японии. 659 с.

² Хироаки С. Самураи: история и легенды...С. 181

³ Елисеефф В., Елисеефф Д. Японская цивилизация. 528 с.

⁴ Кодзима-хоси. Повесть о Великом мире / перевод с японского В. Н. Горегляд. СПб.: Петербургское востоковедение, 1992. 3,3.

⁵ Хироаки С. Самураи: история и легенды... С. 181

Хоча Ходзьо мали деякі успіхи у конфлікті що розгорнувся, своїми діями вони все одно загнали себе у глухий кут. Захоплення імператора Годайго не принесло ніяких результатів, повстання лише з більшою силою виникали у різних частинах країни і у тому ж 1332 році майже вся Західна Японія відкрито виступала проти шьогунату¹. Імператор все ще грав важливу роль у цьому протистоянні і на мою думку єдиним варіантом для Ходзьо був компроміс з повстанцями. Справа у тому, що заслання імператора не допомогло справі бакуфу, в той же час альтернативний варіант його стратити, призвів би ще до більших потрясінь, бо подібна акція була б непростачною по відношенню до божественної особи. У тому ж році Кусонокі зайняв фортецю Тіхая на кордоні провінцій Ямато та Каваті². Позиція була дуже зручною для довгої оборони, гарнізон мав доступ к питній воді, а укріплення знаходились на крутому пагорбі який був відділений ущелинами від сусідніх пагорбів. До того ж на той момент історично склалося, що самураї як армія не були пристосовані до штурмів. Для подібних операцій був необхідний піхотний стрій у міцних обладунках а не кінні лучники, у той же час як для повстанців умови були більш ніж прекрасними. Захищенні стінами та природними перешкодами, лояльні імператору самураї могли спокійно вести обстріл ворога, а у випадку прямого контакту вони могли вступати у бій свіжими, проти солдатів Ходзьо, яким до цього необхідно було на своїх ногах пройти усі перешкоди. До того ж, вже згаданий вище Кусонокі Масасіге, проявив себе як талановитий командир³ і ефективно вів оборону фортеці не зазнаючи серйозних втрат⁴. За цим протистоянням спостерігала вся Японія і для Ходзьо ситуація тільки погіршувалася. Не маючи змоги захопити фортецю Тіхая та несучи величезні втрати вони тільки збільшували опозиційні настрої. Все більше явних і не явних ворогів підіймалося проти шьогунату, сили якого

¹ Тёрнбулл С. Самураи. Военная история. URL: <http://militera.lib.ru/h/turnbull/06.html/> (дата звернення 13.04.2023).

² Рай Дзё Сисэй. История сегуната. С. 306.

³ Хироаки С. Самураи: история и легенды... С. 201

⁴ Брайант Э. Самураи: элитные войска...С.19

тільки ріділи. Навіть серед лояльних до Ходзьо впливових людей, вже поширювалась думка про те, що справа програна і настав час перейти на сторону переможців.

Сталось так, що Го-Дайго зміг втекти з місця свого заслання на початку 1333 року і від того моменту повстання могло розгорнутися набагато ширше. Більша частина військ Ходзьо була зайнята облогою Тіхая та приборканням опозиції у інших провінціях і збільшення сил ворога могла тільки погіршити вже катастрофічну ситуацію. Тому Такатокі наказав резервним силам свого васала Асікага Такаудзі перехопити імператора. Однак Такаудзі у свою чергу, вірогідно розуміючи, що на боці опозиції зможе отримати значно більше вигоди для себе і свого клану, і тому вирішив наперекір наказу приєднатися до Го-Дайго¹. Він направив свою армію на Кіото, яке звільнив від військ шьогуна та повернув під владу імператора. Через деякий час проти Ходзьо повстав клан Ніта із провінції Кодзуке². Ніта Йосісада, підняв повстання у той момент, коли Такатокі збирав армію на допомогу своїм силам на заході. Так зіткнулися армії Ніта та Ходзьо під керівництвом брата Такатокі на ім'я Ясуіе який і здобув перемогу. Однак на сторону ворога перейшла частина військ Ясуіе з клану Міура до того ж к повстанцям на допомогу прийшли самураї із родів Ояма і Тіба³. Разом вони контратакували армію Ходзьо і здолавши її пішли на Камакура. Тоді у місті залишався лише незначний гарнізон, бо ніхто не очікував що друга столиця буде атакована у центрі родових земель Мінамото, лояльних до клану Ходзьо. Через це самураї Йосісади мали чисельну перевагу у битві. Незважаючи на це гарнізон витримав атаку авангарду повстанців, тому Йосісада дочекавшись відливу зміг повести армію вздовж узбережжя на півдні. Таким чином місто було захоплене, а Такатокі, що знаходився у той момент там, був змушений закінчити життя самогубством⁴, чим фактично

¹ Жуков А. Е. История Японии. 659 с.

² Тёрнбулл С. Самураи. Военная история URL: <http://militera.lib.ru/h/turnbull/06.html/> (дата звернення 13.04.2023).

³ Рай Дзё Сисэй. История сегуната. С. 309.

⁴ Стрельцов Д. В. История Японии. С. 107

завершив це протистояння. Більшість сил які залишалися лояльні бакуфу і знаходились у різних частинах країни були знищені разом із командирів. Ходзьо повністю втратили свою владу і армію, проте не були перебиті під корінь. У майбутньому представники цього роду ще прийматимуть участь у історичних подіях.

Влітку 1333 року диктатура роду Ходзьо була повалена¹, а разом і з нею припинив існування шьогунат Мінамото. Імператор Го-Дайго отримав усю повноту влади у Японії ставши саме фактичним правителем а не номінальним. Проте він опинився у складній ситуації. Незважаючи на те, що Го-Дайго як політик і лідер значно перевершував своїх предків, які підіймали подібні повстання, однак результати конкретно даного конфлікту не залежали від самого імператора. У більшості клан Ходзьо сам підготував свій занепад. Регенти цього роду своєю політичною діяльністю переходили усі межі і тільки збільшували кількість своїх ворогів. До того ж більшість кланів клялися у вірності шьогунам і роду Мінамото, але ніяк не Ходзьо, тому під час повстання не були нічим обмежені. Їх репутація не могла бути забруднена, бо виступали вони проти регентів, які фактично узурпували владу. Го-Дайго скористався слушним моментом, але одночасно з цим сам потрапив у своєрідну пастку. У 1333 році імператор був оточений не тільки лояльними йому самураями та аристократами але і людьми для яких було важливіше тільки скинути Ходзьо чи тими, чия надійність була під значним питанням. Одне протистояння закінчилося, але назрівав новий конфлікт.

За 148 років існування Шьогунату Мінамото, Японія пережила багато змін. Новий уклад який злився зі старим порядком сам по собі не мав значного впливу на суспільство. Аристократичні роди, що контролювали державу протягом періоду Хейан, втратили повноту свого колишнього впливу, проте все одно займали значні керуючі пости як у Кіото при імператорі так і при шьогунах у Камакура. Як було зазначено у першому розділі, сам

¹ Брайант Э. Самураи: элитные войска...С.19

імператорський рід не мав повноцінної влади. Імператор як особа у масовій свідомості був чимось сакральним, духовним лідером воля якого закон, але тільки на словах. Фактично государі Японії не змінили свого положення і у період Камакура, з єдиною різницею що з 1185 року неофіційним правителем країни ставали шьогуні та бакуфу, а не клан Фудзівара. При цьому спроби окремих імператорів отримати одноосібну владу продовжувалися як це було до цього. Клас самураїв у свою чергу як раз стрімко розвивався. За останні роки періоду Хейан ці професійні воїни почали приймати безпосередню участь в управлінні державою, а вже після війни Гемпей їх позиції закріпилися. Самураї потіснили аристократів на державних посадах і знаходячись на нових постах, адаптувалися під них. Вони перестали бути лише воїнами, поступово вони стали новою японською елітою. Але при цьому самураї почали змінюватись і у військовому плані. Загони кінних лучників були ефективні у локальних конфліктах, та особисті якості цих воїнів у битвах один на один не мали рівних, проте у часи, коли масштаби війн збільшувалися і з'являлися нові вороги, необхідно було адаптуватися до цього. Війна Гемпей, Вторгнення монголів та протистояння 1331-1333 років крок за кроком змінювали облік самураїв. Після періоду Камакура обладунки ставали все більш компактними та зручними для піших боїв пліч о пліч. Замість луку все більше значення отримує зброя ближнього бою, а самурайське військо стає все більш різноманітним. Ближче до 16 століття, японські війська вже мають окремі загони кінноти, лучників та піхотинців замість універсальних бійців що були до цього. Разом із цим розвивалася практична архітектура. Значення укріплень під час названих вище подій, сприяло створенню нових більш функціональних оборонних споруд. Таким чином політичний уклад що склався при шьогунаті Мінамото, сильно вплинув на розвиток військових традицій. На останок варто зазначити, що у кінці періоду Хейан та на початку періоду Камакура виникла більшість найвпливовіших самурайських кланів в історії Японії. Фамілія Мінамото фактично зникла, однак їх спадок залишився. Такі роди як Такеда, Асікага, Ніта вели своє походження саме від Мінамото.

Рід Тайра, основна гілка якого була знищена у війні Гемпей, також породив багато інших кланів серед яких і Ходзьо.

Також варто виділити кілька слів про систему шьогунів взагалі. Мінамото-но Йорітомо у своєму шляху до влади, знищував усіх потенційних конкурентів. При цьому у нього залишалися сильні та надійні союзники а воїни поважали його. Однак навіть маючи такий фундамент, він не зміг збудувати стабільний уклад для своїх нащадків та родини. Смерть Йорітомо у 1199 році була крапкою для фамілії Мінамото. Його сини хоч і мали гарні особисті якості, опинилися у ситуації де вже союзний та рідний для них клан Ходзьо зайняв керуючу позицію у державі. Після Йорітомо, всі наступні шьогуни до 1333 року були маріонетками у руках регентів із роду Ходзьо, а основна гілка роду Мінамото обірвалася після смерті третього шьогуна Санетомо. Управління країною знову стало подібним на період Хейан. А втім саме завдяки політиці Ходзьо, шьогунат зміг проіснувати майже 150 років. За ці роки Японія пережила війну з монголами, у якої могли бути страшні наслідки. Проте позиція регентів ставала все більш нестабільною. Їх діяльність ближче до 14 століття вже була схожа на діяльність легітимних володарів Японії, хоча ніяких подібних прав у них не було. На цій основі у Ходзьо з'явилося багато ворогів як серед тих, хто хотів влади, так і серед потомствених васалів Мінамото для яких було блюзнірством бачити що дозволяють собі регенти прикриваючись фамілією їх господарів. Починаючи з 1320-х років це невдоволення вибухнуло і Ходзьо були втягнуті у довгий конфлікт, результатом якого було їх падіння. Для Японії почався новий період війн вже з новими володарями.

Підсумки

Камакурський шьогунат перестав існувати у 1333 році і для Японії настали нові часи. Імператор Го-Дайго, як було зазначено у минулому розділі, зміг вперше за багато століть стати повноправним правителем країни у якій почалася так звана Реставрація Кемму. Цей трирічний період можна охарактеризувати як спробу імператора Го-Дайго закріпити своє положення зайнявши місце абсолютного правителя країни. З одного боку, ситуація що склалася на той момент у Японії, була найбільш благодотворна для становлення імператора як абсолютного монарха. Кіото все ще було найважливішим містом країни, а Камакура втрачало свою важливість, що могло сприяти централізації. Самурайські клани все ще були значною силою, проте після масштабного конфлікту що на момент 1333 року закінчився, вони понесли втрати і не мали свого єдиного лідера. Проте з іншого боку самураї після багатьох років їхньої влади, навряд чи були би задоволені зменшенню свого впливу. Багато з воїнських кланів виступало на боці імператора з особистих причин, серед яких основною була знищення диктатури роду Ходзьо. Таким чином для Го-Дайго будь-який його крок був небезпечним, а бездіяльність призвела би до захоплення влади у країні новою самурайською диктатурою.

Фактично Го-Дайго прийшовши до влади, намагався укріпити свої позиції за рахунок існуючої системи. Так, адміністративний уклад залишився тим самим, однак був ряд відомств які підпорядковувались безпосередньо самому імператору¹. Відомство кірокусьо вирішувало позови між столичною аристократією, духовенством і займалося адміністративними питаннями, Дзассо кецудансе вирішувало питання стосовно землевласників, онсьоката займалося питаннями щодо виділення земельних наділів у нагороду за службу а Муся докоро представляло із себе фактично поліцейське управління у центральних регіонах країни². За рахунок цього, Го-Дайго зміг забезпечити собі початковий фундамент який навіть мав деяку надійність так як у названі

¹ Стрельцов Д. В. История Японии. С 113

² Там само. С. 113

відомства набирались представники різних частин суспільства, і таким чином це мало частково задовольнити всіх. Також імператор намагався назначати губернаторів провінцій від свого імені, ставлячи на місця вірних собі людей, таких як Кусонокі та самураїв із роду Ніта. При цьому Го-Дайго на місця губернаторів східних і північних провінцій назначив своїх синів, одному з яких, а саме Норійосі був відправлений до Камакура у супроводі Асікаги Тадайосі.

У 1135 році один із вцілілих представників роду Ходзьо – Токіюкі, зібрав воїнів і розпочав повстання. Незважаючи на свої обмежені сили, він зміг перемогти Асікагу Тадайосі разом з гарнізоном і зайняв Камакура. Щоб припинити цей виступ та повернути місто, імператор обрав Асікагу Такаудзі який успішно виконав наказ, проте вирішив скористатися моментом і вже привести свій клан до влади. Замість того щоб повернутися до столиці за наказом імператора, він займався розподілом нагород між своїми воїнами. Це призвело до того, що Го-Дайго відправив Ніта Йосісаду у Камакура, де сталася битва у якій перемогли самураї Асікага. Так Такаудзі розпочав свій шлях заснування шьогунат Асікага і першим кроком він виступив війною проти Го-Дайго та його прихильників.

У 1336 році Асікага Такаудзі разом з військом зміг захопити Кіото, проте був витіснений звідти і змушений відступати на острів Кюсю. Незважаючи на перемогу, позиції імператора сильно похитнулися. Те сховане невдоволення його владою переростало у відкрите. На Кюсю більшість самурайських родин серед яких могутні клани Сімадзу та Отомо виступили на боці Такаудзі який на той момент вже заснував новий шьогунат. У свою чергу ті родини які виступали на боці імператора були переможені, а війська Асікага знову почали наступ. У середині 1336 року армії Го-Дайго були розбиті а також загинув його вірний союзник Кусонокі Масасіге. У кінці року імператор був змушений зректися престолу на користь Комьо з північної гілки імператорської родини що походила від імператора Го-Фукакуси. Так

розпочався протистояння двох гілок імператорської родини, яке тривало до 1392 року. Го-Дайго покинув столицю і зайняв провінцію Ямато звідки і намагався повернути свою владу.

Висновки

Протягом довгого часу Японія у своєму розвитку опиралася на китайську модель. На момент періоду Хейан, багато з культурних аспектів наслідували тенденції схожі на заморських сусідів. Однак розташування країни на островах, які до того ж не знаходились у зоні інтересів інших держав, сприяло розвитку самобутності місцевого населення. Так, наприклад, політична ситуація у Японії, яка склалася на момент початку 12го століття, мала специфічний характер. Імператорська влада на той момент склалася як формальне явище, де правитель виступав сакральним обличчям, фактором легітимності влади та єдності країни. Безпосередньо владу у своїх руках тримав аристократичний рід Фудзівара, що витіснив зі столиці усіх своїх конкурентів. Проте з часом їх влада стала опиратися тільки на авторитет, Фудзівара не мали сили, щоб підкріпити свої позиції, і тому імператорська родина за рахунок маніпуляцій змогла отримати владу і у свої руки. Однак це призвело до виникнення конфліктів між офіційними імператорами, що були маріонетками, та відставними які правили опираючись свій сакральний статус, довірених людей і віддаленість від впливу столичних аристократів.

Всі ці фактори, дозволили тим, хто мав фізичну силу, змінити своє соціальне становище. Самураї почали свій шлях в історії як озброєні загони що підтримували порядок у віддалених регіонах країни, проте відсутність контролю за ними і одночасно необхідність країни в них призвели до того, що ця загони стали окремою верстою населення. Таким чином у рамках однієї держави, подібні локальні угруповання почали власний самобутній розвиток. На момент 12го століття вони вже сформувались як стан професійних воїнів, що призвело до втягнення їх до конфлікту, який продовжував нарощуватись. Для аристократів Фудзівара та імператорської родини, самураї, скоріш за все, виглядали як інструмент, за рахунок якого можна домогтися власних цілей. Проте амбіції воїнських кланів зростали, і поступово вони стали силою, яку було необхідно заохочувати значними привілеями. Події середини 12го

століття стали початком самурайського становлення як не просто воїнів, але й нових аристократів. Маючи силу та благородне походження своїх лідерів, самураї з часом витіснили рід Фудзівара з їхніх політичних позицій. Місця чиновників, губернаторів та адміністраторів почали займати представники кланів Мінамото і Тайра. Подібне явище можна характеризувати як закономірне, стара аристократія не мала чіткої опори і до того ж застрягла у безкінечних політичних протистояннях. Розширення цього конфлікту втягнуло зовнішню силу, яка також мала власні інтереси. Таким чином, нами було виявлено, що фактично сама політична ситуація та система що склалася на той момент, допомогли самураям вийти на новий рівень і перегорнути сторінку японської історії.

Новий період, який отримав назву Камакура, в честь другої столиці де знаходилась ставка шьогунів. Цей титул у свою чергу став новим для Японії. Слово, яким називалися полководці, що воювали на півночі островів з місцевим населенням, від того часу почало позначати верховного полководця, а фактично – військового диктатора. Незважаючи на те, що шьогунську владу можна порівняти з монархічними системами, де титул передавався по праву крові і походження, однак вона мала специфічний характер. Офіційно у країні продовжувала існувати імператорська влада, а правителі хоч і займали у більшості формальне положення, все одно мали певний вплив. Нового шьогуна мав затверджувати імператор, до того ж Кіото все ще залишалося столицею держави і одним із головних адміністративних та економічних центрів. У ході нашого дослідження було встановлено що самурайське домінування у суспільстві мало асиміляційний характер. Так, вони були воїнами, і їхній прихід до влади був прокладений силою, однак у більшості самураї воювали один проти одного. Поява першого Шьогунату – це, на мою думку, перебудова старого укладу. Із характерного можна виділити тільки курс на ізоляцію і обмеження контактів з зовнішнім світом, що сприяло самотності розвитку. Самураї зі свого боку почали процес перетворення на

нову аристократію. Окрім воїнського ремесла все більше серед вищих представників цього стану набувало популярності мистецтво. У свою чергу стара знать продовжувала існувати, бо їхні навички в управлінні були необхідні державі. З часом військові традиції стали все більш закріплюватись і разом з цим поширювалась їх популярність. Аристократи самі почали долучатися до самураїв. Таким чином проходила асиміляція вищих верств суспільства, проте протягом періоду цвіли внутрішні конфлікти. Шьогунат хоч і був сформований як цілісна система с чіткою формою влади і авторитетним лідером, все одно тільки починав формування. Фактично, після Мінамото-но Йорітомо, шьогуні, його нащадки, стали маріонетками у руках клану Ходзьо, що стало однією із причин початку відкритої ворожнечі за владу. Фамілія Мінамото забезпечила єдність країни на деякий час, однак вже на початку 13го століття основна гілка цього роду перестала існувати.

Одночасно з цим самі самураї зазнавали змін. З професійних кінних лучників, що у своїй тактиці розраховували на дуельні битви, вони стали більш схожими на європейських лицарів. Поступово лук перестав бути основною зброєю самураїв, йому на заміну приходять катана. Збільшення кількості воїнів призводить до більш значного розшарування в межах цього стану. До того ж, незважаючи на ізоляцію країни, значний вплив мали і зовнішні фактори. Під час дослідження, нами було виявлено, що монгольські вторгнення стали причиною поширення певних нових тенденцій. Хоча після двох протистоянь на Японію не посягали зовнішні вороги, почали поширюватися нові тактики ведення бою і війни взагалі. На це також вплинуло і зазначене вище збільшення кількості самих воїнів, а разом із тим і масштабів безпосередньо битв. Одночасно з цим розвивалось і будівництво укріплень. Так, ми прийшли к тому, що самурайське військо поступово переставало бути однорідним. Загони кінних лучників не були універсальними для тих умов в яких знаходилась країна. Таким чином події протягом кінця періоду Хейан та всього періоду Камакура, призвели до поступового відходу самураїв від

усталених традицій у військовій справі у сторону розширення тактик, озброєння та безпосередньо до появи нових воїнських загонів.

Отже, для самурайського стану період Хейан став моментом піднесення, а період Камакура часом генези у ролі нових господарів Японії. Надалі країна порине у довгі та кровопролитні війни, що стане наступним і фінальним кроком у формуванні самурайської держави у середньовічній Японії.

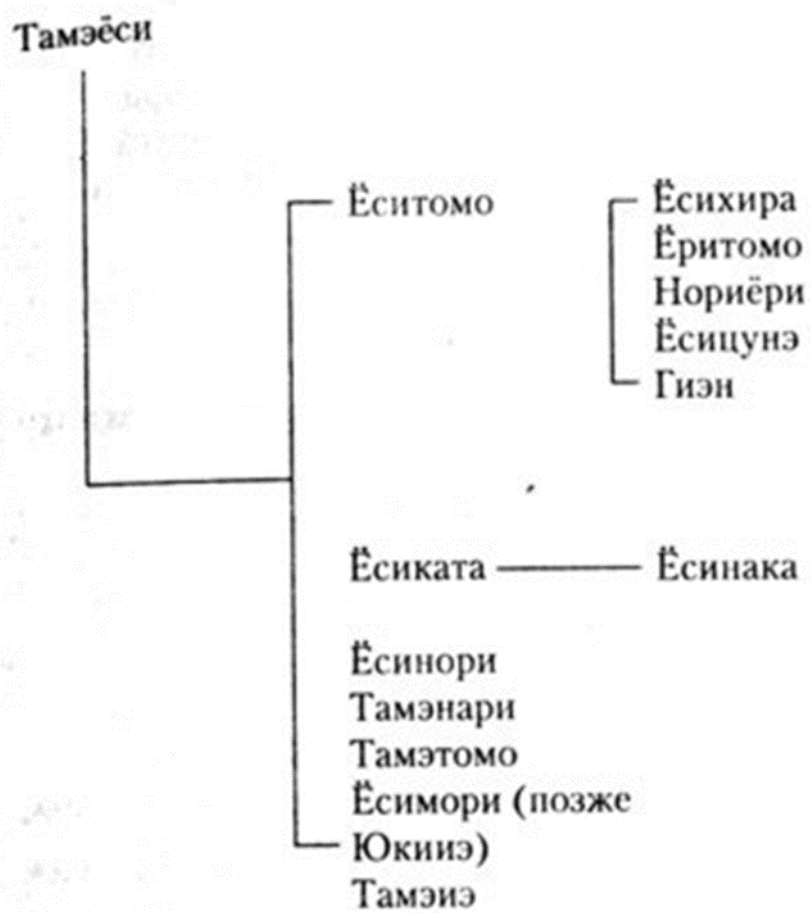
Додатки

1. Сімейне дерево клану Тайра починаючи з Тадамори

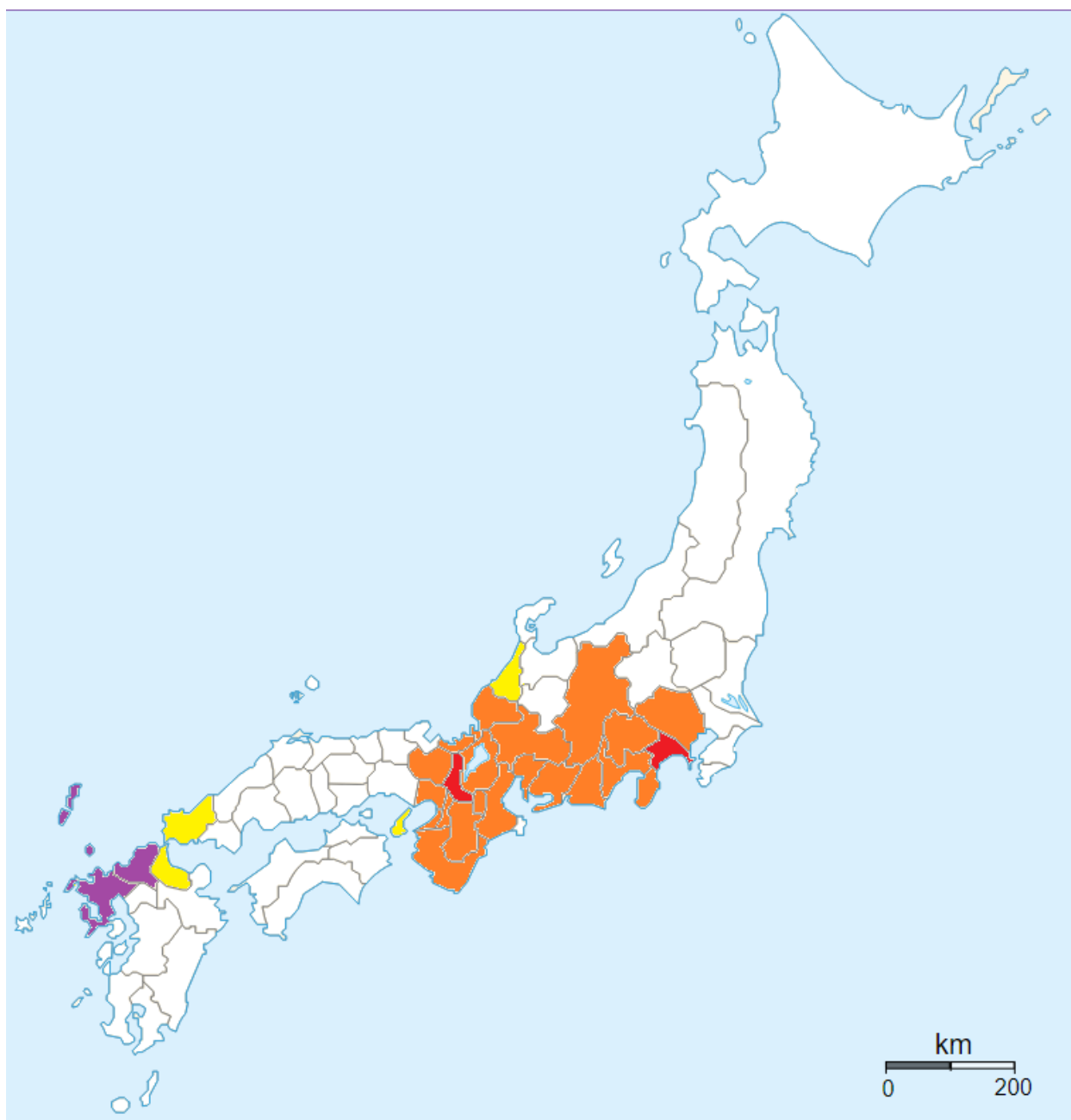

2. Сімейне дерево клану Мінамото починаючи з Тамайосі

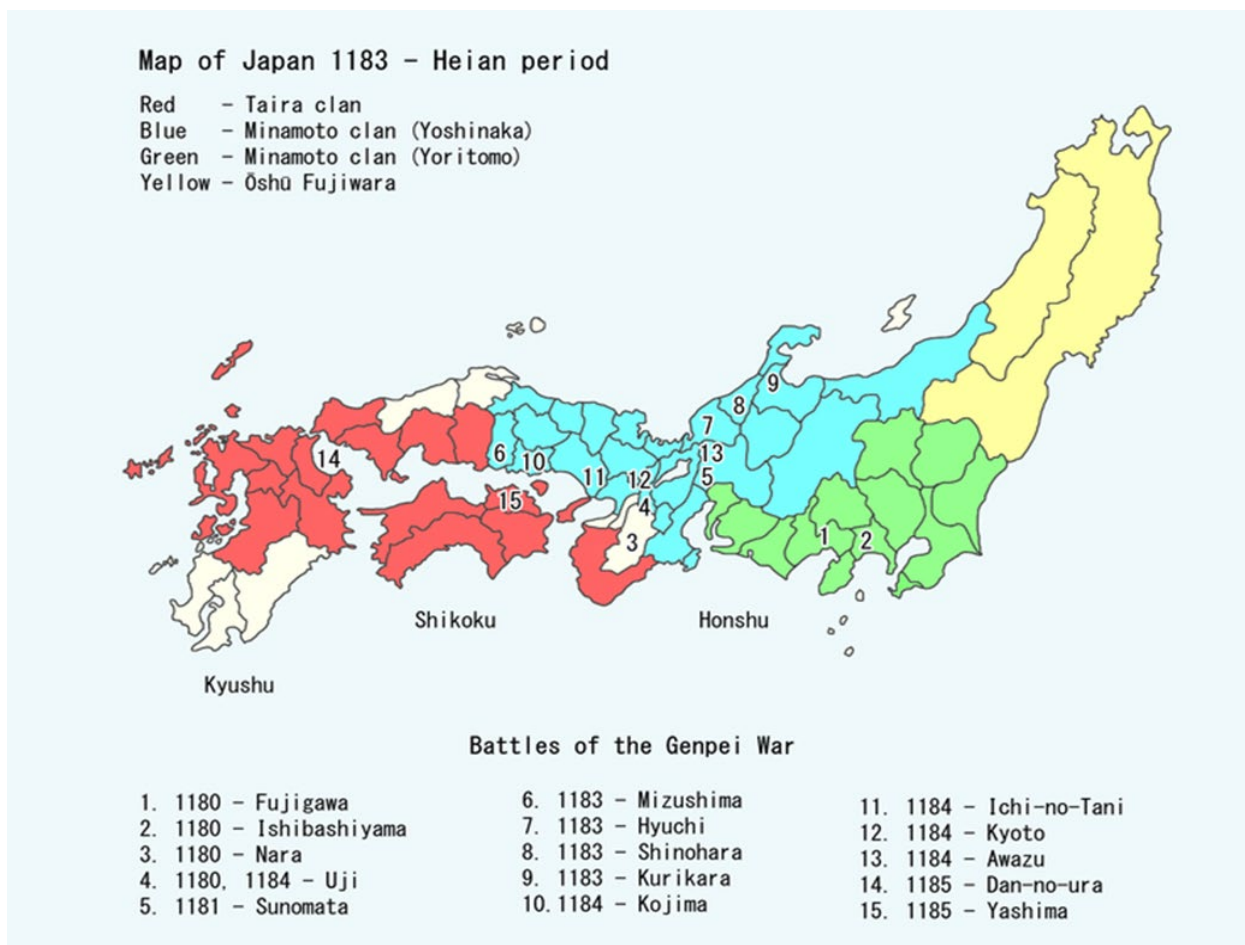
Дом Минамото

3. Найважливіші регіони: Червоний – Кіото та Камакура. Помаранчевий – центральні провінції та родові землі клану Мінамото. Жовтий – місця важливих битв. Фіолетовий – місця зіткнення з монгольськими військами

4.Мапа Японії на момент 1183 року.

5. Напрямки монгольських вторгнень.

Список джерел та літератури

1. «Кадэн». Жизнеописание рода Фудзивара // Политическая культура древней Японии (Труды института восточных культур и античности, Вып. VII) / перевод с японского Е. Б. Сахарова. М.: изд-во РГГУ, 2006. URL:https://historylib.org/historybooks/Pod-redaktsiey-A--N--Meshcheryakova_Politicheskaya-kultura-drevney-YAponii/6/ (дата звернення 13.10.2022)
2. Кодзима-хоси. Повесть о Великом мире /перевод с японского Горегляд СПб.: Петербургское востоковедение, 1992. 106 с.
3. Повесть о доме Тайра: Эпос. (XIII в.) /, со старояп. И. Львовой. Москва: Художественная литература, 1982. 703 с.
4. Сказание о Ёсицунэ / Пер. с японского А. Н. Стругацкого. СПб, 1993. 320 с.
5. Хогэн моногатари – Сказание о годах Хогэн / перевод с японского В. Н. Горегляд. СПб.: Гиперион. 1999. 176 с.
6. Хэйдзи моногатари – Повесть о смуте годов Хэйдзи / Пер. с японского В. А. Онищенко. СПб.: Гиперион 2011. 288 с.
7. Асмолов К. В. История холодного оружия. М., 1993. Т. 1. 264 с.
8. Асмолов К. В. История холодного оружия. М., 1994. Т. 2. 346 с.
9. Брайант Э. Самураи: элитные войска / пер. с англ. В. Г. Яковлева. Москва: АСТ Астрель, 2005. 71 с.
10. Гаджиева Е. Страна Восходящего Солнца. История и культура Японии. М.: Феникс, 2006. 256 с.
11. Гельмольт Г. История человечества. Всемирная история в девяти томах. Том 2. Восточная Азия и Океания. Индийский океан / Перевод Е. Л. Адлера, Е. Л. Петри, Е. М. Романовой Штернберга М. Я. СПб.: Типография Товарищества «Просвещение», 1904. 747 с.
12. Грачев М. В. Япония в эпоху Хэйан (794-1185). Хрестоматия. М.: РГГУ, 2009. 432 с.
13. Дейноров Э. История Японии. М.: АСТ, 2008. 768 с.

14. Долин А. А., Попов Г. В. Кэмпо: традиция воинских искусств. М.: Наука, 1992. 432 с.
15. Дьячков С. В. История средневекового Востока: Конспект лекций / С. В. Дьячков. Харьков: ХНУ имени В. Н. Каразина, 2013. 420 с.
16. Елисеефф В., Елисеефф Д. Японская цивилизация / пер. с франц. И. Эльфонд. Екатеринбург: У-Фактория, 2005. 528 с.
17. Ермакова А. М. Японские сказания о войнах и мятежах / Пер. с яп. В.А. Онищенко. СПб.: Гиперион, 2012. 480 с.
18. Жуков А. Е. История Японии. С древнейших времён до 1868 г. Том I. М.: Институт востоковедения РАН, 1998. 659 с.
19. Иэнага С. История японской культуры / Пер. с яп. Б. В. Поспелова. М.: Прогресс, 1972. 230 с.
20. Кузнецов Ю. Д., Навлицкая Г. Б., Сырицын И. М. История Японии. М.: Высшая школа, 1988. 432 с.
21. Курэ М. Самураи: иллюстрированная история / пер. с англ. У. Сапциной. Москва: Астрель, 2006. 193 с.
22. Льюис Т., Ито Т. Самураи: путь воина. М.: Ниола-Пресс, 2008. 208 с.
23. История и культура Японии / Ред. Мещеряков А. Н. СПб.: Гиперион, 2018. Выпуск 11. 436 с.
24. Мещеряков А. Н., Грачев М. В. История древней Японии. М.: Наталис, 2010. 544 с.
25. Носов К. С. Вооружение самураев. Санкт-Петербург: Полигон, 2001. 256 с.
26. Носов К. С. Замки Японии. СПб, 2005. 240 с.
27. Носов К. С. Японский меч. М., 2000. 253 с.
28. Пасков С. С. Япония в раннее Средневековье VII-XII века. Исторические очерки. М.: Либроком, 2011. 198 с.
29. Попенко В. Н. Холодное оружие востока и запада. М., 1994. 216 с.
30. Рай Дзё Сисэй. История сегуната в Японии: Нихон гайси / пер. с японского В. М. Мендрина. М., 1999. 479 с.

31. Ратти, О., Уэтсбрук, А. Тайны древних цивилизаций. Самураи / пер. с англ. Д. Воронин. Москва: Эксмо, 2006. 640 с.
32. Рубель В. А. Встановлення диктатури Тайра в Японії: політико-клановий аспект проблеми // Східний світ №1. К., 2003. С. 76-84
33. Рубель В. А. Історія середньовічного Сходу: Підручник. К.: Либідь, 2002. 736 с.
34. Рубель В. А. Коріння і генезис стану Bushi (самураї) в середньовічній Японії. К., 1996. С. 29-36
35. Рубель В. А. Перспективи української кіриджі. Можливості і реалії транскрибування японських слів засобами української мови // Світ: наука, освіта, техніка, прогрес. 2018 (листопад). № 41-42 (1029-1030). С. 151-156.
36. Рубель В. А. Сьогун Санетомо: особа і політик // Східний світ, 2001. №1. 106-111 с.
37. Рубель В. А. Транскрибування японських слів засобами української мови: проблеми і пропозиції // Східний світ. 2009. № 4. С. 151-156.
38. Рубель В. А. Японська цивілізація: традиційне суспільство і державність. К.: Аквілон-Пресс, 1997. 256 с.
39. Самураи. Полководцы вожди кланов 940-1576 // Новый солдат. 2000-2002. №135. 34 с.
40. Самураи. Средние века 200-1615 // Новый солдат. 2000-2002. №29. 40 с.
41. Синицын А. Ю. Самураи – рыцари Страны восходящего солнца. История, традиции, оружие / А. Ю. Синицын. СПб.: Паритет, 2007. 352 с.
42. Спеваковский А. Б. Самураи — военное сословие Японии. М., 1981. 198 с.
43. Стрельцов Д. В. История Японии. М.: Аспект Пресс, 2015. 592с.
44. Сэнсом Док. Б. Япония. Краткая история культуры. СПб., 1999. 576 с.

- 45.Тёрнбулл С. Самураи. Военная история / Перевод с англ. А. Б. Никитина. СПб.: Евразия, 1999. 332 с. URL: <http://militera.lib.ru/h/turnbull/index.html/> (дата звернения 13.04.2023)
- 46.Тёрнбулл С. Самураи. История японской военной аристократии / Перевод с англ. В. Яковлева. М.: АСТ, Астрель, ОГИЗ, 2005. 260 с.
- 47.Хвостова Д. О. Бусидо. Путь воина. М., 2016. 69 с.
- 48.Хироаки Сато. Самураи: история и легенды / пер. с англ. Р. В. Котенко. СПб.: Евразия, 1999. 416 с.
- 49.Японские монахи-воины 949-1603 // Новый солдат. 2000-2002. №48. 43 с.
- 50.Ballard G. A. The Influence of the Sea on the Political History of Japan. London, 1921. 344 p.
- 51.Bottomley I., Hopson A. P. Arms and armour of the Samurai. London, 1988. 192 p.
- 52.Bryant A., McBride A. Early Samurai, 200 – 1500 a.d. London, 1996. 64 p.
- 53.Dilts M.M. The Pageant of Japanese History. New York, 1938. 380 p.
- 54.Dunn C.J. Everyday Life in Traditional Japan. London, 1969. 198 p.
- 55.Farris W.W. Heavenly Warriors: The evolution of Japan's Military, 500-1300. Harvard 1992. 400 p.
- 56.Frederic L. Daily Life in Japan at the time of the Samurai. London, 1972. 270 p.
- 57.Friday K. Hired Swords: The Rise of Private Warrior Power in Early Japan. Stanford, 1992. 284 p.
- 58.George Sansom. A History of Japan: 1615-1867.1963. Stanford, California: Stanford University Press, 1963. 272 p.
- 59.Goedertier J. A Dictionary of Japanese History. New York, 1968. 416 p.
- 60.Hall J. W. The caste town and Japans modem urbanization // The Far Eastern Quarterly. 1955. Vol. 15. N. 1. (Nov., 1955). P. 37-56.
- 61.Hirai K. Feudal Architecture of Japan. Tokyo, 1973. 168 p.

62. Joly H.L. Legend in Japanese Art. London, 1908. 623 p.
63. Lewis A. Knights and Samurai. London, 1974. 192 p.
64. Mass J.P. Warrior Government in Early Medieval Japan. New Haven: Yale University Press, 1974. 257 p.
65. Moule G.H. The Spirit of Japan. London, 1913. 412 p.
66. Nussbaum L. F. Japan Encyclopedia / transl. Roth K. Harvard University Press Reference Library: Belknap Press, 2002. 1102 p.
67. Robinson B. W. The Arts of the Japanese Sword. London, 1961. 110 p.
68. Robinson R. Japanese Arms and Armour. London, 1963. 44 p.
69. Spuler B. The Mongols in History. London, 1971. 166 p.
70. Yamagami H. Japan's Ancient Armour. Tokyo, 1940. 83 p.

Резюме

Маслюченко. М. С. Самурайство у періоди Хейан та Камакура.

Поява такого соціального феномену як самураї, було результатом необхідності вирішення внутрішніх проблем у Японії періоду Хейан. Проте озброєні загони, що були створені у відповідь на цю вимогу, фактично були самостійними групами, які з часом сформували воїнські клани з власними традиціями і стали окремою політичною силою у країні. Тогочасні представники японської влади в обличчі аристократичного клану Фудзівара та імператорської родини, намагалися використовувати воїнські клани як зброю у вирішенні конфліктів між один одним. Таким чином, самураї були залучені до політичного життя, проте швидко самі почали виступати у ролі політичної сили, яка диктувала свої правила. У ході дослідження нами було визначено, що їхній прихід до влади представляв із себе асиміляцію існуючої системи під нові воїнські стандарти. У свою чергу період Камакура став часом формування Японії як самурайської держави і зародженню тенденцій, які будуть характерні для країни у майбутні століття.

Summary

Maslyuchenko. M. S. Samurai in the Heian and Kamakura Periods.

The appearance of such a social phenomenon as the samurai was the result of the need to solve internal problems in Japan during the Heian period. However, the armed units that were created in response to this demand were actually independent groups that eventually formed warrior clans with their own traditions and became a separate political force in the country. At that time, representatives of the Japanese authorities in the form of the aristocratic Fujiwara clan and the imperial family tried to use the military clans as a weapon in resolving conflicts between each other. Thus, the samurai were involved in political life, but quickly themselves began to act as a political force that dictated its own rules. During the research, we determined that their coming to power represented the assimilation of the existing

system to new military standards. In turn, the Kamakura period became the time of the formation of Japan as a samurai state and the emergence of trends that will be characteristic of the country in future centuries.